

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA
PROVOZNĚ EKONOMICKÁ FAKULTA

Obor provoz a ekonomika

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Sociální pojištění a důchodová reforma v ČR

Vypracovala: Pavla Herejková

Vedoucí diplomové práce: Ing.Marta Šulcová-Seidlová

© 2010, ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma *Sociální pojištění a důchodová reforma v ČR* jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce.

.....
Pavla Herejková

V Praze dne 9.4.2010

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní Ing.Martě Šulcové-Seidlové za odborné vedení a rady při zpracování diplomové práce.

Sociální pojištění a důchodová reforma v ČR

Social insurance and pensionable reform in CR

Souhrn

Principem dávek sociálního pojištění je nahradit ušlý příjem pojištěnce v případě určité životní události - těhotenství a mateřství, nemoci, invalidity, ztráty živitele či stáří. Problematika financování a stability systému důchodového zabezpečení je významným tématem, kterým se Česká republika zabývá již několik let. Práce se proto zaměřuje právě na tuto oblast sociálního pojištění a jeho reformu. Poukazuje na problémy současného důchodového systému, mapuje vývoj jeho reformy od roku 2004 dosud, analyzuje jednotlivé reformní návrhy, simuluje jejich dopady, srovnání provádí i s vybranými státy Evropské unie. Z hlediska reformy pak nastiňuje možnosti jeho dalšího vývoje.

Summary

The principle of state's duties is protecting citizens and other natural persons against social risks such as pregnancy and maternity, illness, disability to work, death of a breadwinner or agign. Questions of the funding and the stability of the pension insurance are the important theme that the Czech republic has to solve for several years. This thesis is just focused on this part of the social insurance and its reform. It adverts to the problems of the present system of the pension insurance, charts the development of its reform since 2004, analyses political reform plans and compares the pension insurance of choice states of European Union. At the end of this thesis is the next development of the reform suggested.

Klíčová slova: důchod, důchodové pojištění, důchodový systém, makrofinanční a mikrofinanční ukazatele, reforma, valorizace, věk

Key words: pension, pension insurance, pension system, macrofinance and microfinance indexes, reform, valorization, age

OBSAH

1. ÚVOD	7
2. CÍL PRÁCE A METODIKA	8
3. LITERÁRNÍ REŠERŠE	9
4. ANALÝZA PLATNÉHO STAVU	25
4.1 PILÍŘE DŮCHODOVÉHO SYSTÉMU	25
4.2 DRUHY DÁVEK	25
4.3 PRVKY KONSTRUKCE VÝPOČTU DŮCHODU	26
4.4 ZVYŠOVÁNÍ VYPLÁCENÝCH DŮCHODŮ	33
4.5 HLAVNÍ PROBLÉMY SOUČASNÉHO DŮCHODOVÉHO SYSTÉMU	37
5. ROZBOR JEDNOTLIVÝCH REFORMNÍCH NÁVRHŮ A SIMULACE JEJICH DOPADU	46
5.1. MAKROFINANČNÍ KRITÉRIA REFORMNÍCH NÁVRHŮ	50
5.2 MIKROFINANČNÍ UKAZATELE REFORMNÍCH NÁVRHŮ	55
6. SROVNÁNÍ SYSTÉMU ČR SE SYSTÉMY VYBRANÝCH ZEMÍ EU	61
6.1 SLOVENSKO	61
6.2 NĚMECKO	63
6.3 RAKOUSKO	64
6.4 KOMPARACE VYBRANÝCH UKAZATELŮ	65
7. NÁVRH ŘEŠENÍ A DISKUSE	74
8. ZÁVĚR	80
9. SEZNAM LITERATURY	86
10. PŘÍLOHY	89

1. ÚVOD

Systémy sociálního pojištění zakotvují peněžité dávky, na které vzniká nárok ze zákona při splnění stanovených podmínek. Jednou z podmínek je účast na systému v podobě plateb sociálního pojištění. Pojistné na sociálním zabezpečení zahrnuje pojistné na důchodovém pojištění, pojistné na nemocenském pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Vzhledem k tomu, že nestabilita a finanční neudržitelnost českého důchodového systému je dlouhodobě palčivým a aktuálním tématem, je tato práce zaměřena právě na systém důchodového pojištění v České republice.

Principem dávek důchodového pojištění je náhrada ušlého příjmu, o který pojištěnec přišel v důsledku invalidity, ztráty živitele či stáří. Jedinec se jako nedílná součást společnosti podílí svým výkonem různých činností a realizací svých plánů a cílů na jejím obecném prospěchu. Občan, který splnil vůči společnosti svoji ekonomickou povinnost, by měl mít v důsledku uvedených životních událostí určité morální právo čerpat akumulované prostředky z dob své ekonomické aktivity, resp. produktivního věku tak, aby byl zachován jeho určitý životní standard.

Systém důchodového pojištění v České republice je založen na základě mezigenerační solidarity. Občan nespoří své prostředky pouze ve prospěch své sociální události, ale jeho příspěvky do systému jsou shromažďovány na zvláštním účtu, ze kterého jsou dávky vypláceny těm, kterým již na ně vznikl nárok. Tento průběžně financovaný systém je však v důsledku demografického vývoje z dlouhodobého hlediska neudržitelný a vyžaduje reformu. Česká republika je stejně jako mnohé další země Evropské unie, i mimo ni, nucena řešit otázku financování systému a zajištění jeho stability. Patří však do minoritní skupiny zemí, které na reformu, jenž by alespoň částečně odvrátila reálnou hrozbu kolapsu systému důchodového zabezpečení, stále čekají.

2. CÍL PRÁCE A METODIKA

Cílem této diplomové práce bude, na základě analýzy současného systému důchodového pojištění v České republice, navrhnout řešení jeho hlavních problémů, v jejichž důsledku je z dlouhodobého hlediska neudržitelný. V souvislosti s připravovanou reformou důchodového systému a zahájením její první etapy v lednu roku 2010, budou přiblíženy jednotlivé varianty reformních návrhů, jejich rozbor, srovnání a zhodnocení dopadů realizace. Provedeno bude také srovnání systému důchodového zabezpečení České republiky se systémy vybraných zemí Evropské unie.

Práce bude zpracována jako analýza současného systému důchodového pojištění. Její nedílnou součástí budou reformní návrhy jednotlivých parlamentních politických stran, které hodnotila tzv. Bezděkova zpráva, doplněné o návrh „nové“ parlamentní strany, Strany zelených a variantu reformy koaliční vlády vzniklé na základě výsledků voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v červnu 2006. Část práce bude také zpracována jako jednoduchá komparativní analýza systému České republiky a zástupců zemí Evropské unie – Slovenska, Německa, Rakouska. Ze zpracovaných analýz pak bude vycházeno při hledání možných řešení, která by vedla k zajištění finanční udržitelnosti důchodového systému s možností zachování určitého životního standardu občanů ve stáří.

Hlavním zdrojem informací bude odborná literatura, novinové články, internetové stránky Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky a zahraničních nositelů pojištění a také mé praktické zkušenosti, neboť více jak 12 let pracuji na České správě sociálního zabezpečení. Pro dosažení stanoveného cíle budou použity metody interpretace právní úpravy, analýza dokumentů a sekundární analýza.

3. LITERÁRNÍ REŠERŠE

„Každý systém důchodového zabezpečení je dán celou řadou faktorů vyplývajících jak z tradic dané země, tak i z využívání zkušeností zemí jiných.“ ^[1] Rozsáhlé sociální systémy, které byly financovány z daní daňových poplatníků vznikaly v minulosti ve všech vyspělých státech světa. Současná ekonomie tak zdělila jeden obrovský problém a závazek v podobě systému důchodového pojištění, neboť zřejmě nejzávažnějším a nejškodlivějším dědictvím, s jakým se ekonomové a politikové musí dnes potýkat, je vysoká očekávaná úroveň státní péče o všechny obyvatele. *„Nikde není situace tak výrazná a alarmující jako v důchodovém systému. Země na různém stupni ekonomického rozvoje musí sice čelit různým problémům, žádný z nich však není jednoduchý a nesnese dlouhého odkladu. Prakticky všichni obyvatelé vyspělých zemí očekávají, že stát jim poskytne štědré zabezpečení v jejich důchodu a považují to za svoje právo.“* ^[2] Zavedení bezplatného školství, zdravotnictví, výrazná subvence kultury a rozsáhlý veřejný sektor, to vše lze shledávat nejen jako příčiny narušení tradiční a dlouholeté vazby, kdy rodiče financovali vzdělání svých dětí a ty se následně o své rodiče ve stáří postarali, ale také skutečnosti, že občané se spoléhají výhradně na stát.

Většina dnešních systémů sociálního pojištění je univerzální. Účast na nich bývá zpravidla povinná. Je určena obyvatelům daného státu, obvykle v době, kdy jsou výdělečně činní. *„Pojistné na důchodové pojištění je spolu s pojistným na nemocenské pojištění a příspěvkem na státní politiku zaměstnanosti příjmem státního rozpočtu, přičemž pojistné na důchodovém pojištění se vede na zvláštním účtu státního rozpočtu.“* ^[4] Dávky sociálního pojištění jsou tak poskytovány z prostředků pojistného na sociálním zabezpečení. Systém nezkoumá konkrétní situaci občana a jeho rodiny. Nárok je posuzován podle míry jakou jedinec do systému přispěl, nikoliv podle jeho

potřebnosti. „Základním principem sociálního pojištění je, že občan přispívá do systému na základě celospolečenské solidarity pro případ, že v budoucnu nastane určitá „pojistná“ událost, při které bude občan mít vůči systému sociálního pojištění nárok na zabezpečení ve formě dávek nahrazujících ušlý příjem či úhrad za finančně náročné úkony.“^[4] Jedná se o model tzv. průběžného financování, který vychází z mezigenerační solidarity, kdy výdaje jsou placeny z daní ostatních státních příslušníků. Střední generace svými daněmi hradí důchody starších generací, zároveň však očekává, že stejně se k ní zachová mladší generace za několik let, tedy že poskytne část svých daní na její důchody. Kladem modelu průběžného financování, který je využíván zejména v základních systémech sociálního pojištění, je jeho finanční spolehlivost. Takto financovaný systém v podstatě není možné vytunelovat. Neznamena to však, že by se jednalo o systém v současné době stabilní. Stále více zdůrazňovaným negativem, v souvislosti s tímto systémem, je jeho citlivost na demografický vývoj společnosti. „V okamžiku kdy těch, co do systému přispívají, není výrazně více, než těch, kteří ze systému čerpají, má průběžně financovaný systém problémy a musí být „dofinancován“, zpravidla ze státního rozpočtu.“^[4]

„Současné uspořádání českého důchodového systému začalo vznikat v devadesátých letech minulého století, kdy byly postupně přijímány dílčí reformní kroky, které byly završeny v roce 1995 přijetím zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1996. Řada dílčích reformních kroků pak byla přijata i za účinnosti tohoto zákona.“^[6] Je založen na principu průběžného financování a sociální solidarity. Jsou-li splněny stanovené podmínky, je systém povinný pro všechny ekonomicky aktivní osoby, umožňuje však i účast dobrovolnou. Systém poskytuje náhradu příjmu ve stáří, v případě invalidity a úmrtí živitele. Je

dávkově definovaný s dvousložkovou konstrukcí výpočtu jednotlivých dávek. První složkou je základní výměra, jejíž výše je jednotná pro všechny druhy důchodů. Druhou složkou je procentní výměra, která je stanovena z celkové délky doby pojištění a z výše příjmů dosažených v rozhodném období před přiznáním důchodu. „*System neobsahuje žádná omezení výše důchodu stanovená pevnou částkou nebo procenty (nebereme-li v úvahu redukci "příjmů" při výpočtu důchodu), a to ani v případě nároku na pozůstalostní dávky po jednom zemřelém.*" ^[6] Je jednotný (s určitou odchylkou pro osoby samostatně výdělečně činné, která se týká způsobu stanovení vyměřovacího základu pro pojistné na sociálním zabezpečení). Platí i pro cizince, kterým vzniknou stejné nároky ze základního důchodového pojištění jako ostatním pojištěncům, a to při splnění stejných podmínek. Jedná se o systém dynamický, neboť řada prvků konstrukce výpočtu důchodu se každoročně upravuje s přihlédnutím k ekonomickému vývoji, a to včetně indexování vyměřovacích základů.

Stát systém garantuje jak po stránce právní, všechny dávky jsou při splnění zákonem stanovených podmínek nárokové a přezkoumatelné soudem, tak po stránce ekonomické. Je spravován Českou správou sociálního zabezpečení, v případě příslušníků ozbrojených sil a sborů orgány sociálního zabezpečení ministerstev obrany, vnitra a spravedlnosti. Příjmy a výdaje systému jsou součástí státního rozpočtu, v němž je zaveden zvláštní účet důchodového pojištění.

Přijetí zákona č.155/95Sb., o důchodovém pojištění přineslo, zejména z dlouhodobého hlediska, řadu pozitivních prvků:

- postupné zvyšování věkové hranice pro odchod do starobního důchodu pro muže i ženy

- postupné prodlužování rozhodného období, za kterého jsou zjišťovány výdělky pro stanovení výše procentní výměry důchodu a tím zvyšování závislosti výše důchodu na celoživotní ekonomické aktivitě
- dynamickou konstrukci výpočtu, jenž určitým způsobem zohledňuje obecný mzdový vývoj
- zrovnoprávnění mužů v nárocích na pozůstalostní důchod

„Postupně se však začaly projevovat nedostatky, jejichž příčiny lze spatřovat zejména v nutnosti přijímat kompromisní řešení při projednávání návrhu zákona o důchodovém pojištění a v odlišném vývoji demografických předpokladů v době přípravy zákona o důchodovém pojištění a v době po nabytí jeho účinnosti.“^[3]

„Vstupem České republiky do Evropské unie (EU) 1. května 2004 se začalo na Českou republiku vztahovat evropské právo sociálního zabezpečení. Nejdůležitějšími právními předpisy v této oblasti jsou nařízení Rady (EHS) č. 1408/71 a 574/72, tzv. koordinační nařízení.“^[7] Tyto právní předpisy jsou nadřazeny národním zákonům jednotlivých členských států, které se nadále aplikují. Koordinační nařízení zajišťují vzájemnou provázanost národních právních úprav členských zemí. Jejich smyslem je mimo jiné také vyloučit nepříznivý důsledek situace, kdy osoba, jenž byla pojištěna ve více státech, nezíská v některých z těchto zemích, případně v žádné z nich, potřebnou dobu pojištění. Usnadňují tak podmínky pro migraci a zabezpečují právní ochranu osob migrujících mezi státy EU, neboť v těchto případech členské státy přihlížejí i k dobám pojištění získaných v ostatních členských zemích. Nejedná-li se o členský stát EU, jsou podmínky účasti na důchodovém pojištění, včetně výplat dávek, upraveny mezinárodními smlouvami o sociálním zabezpečení. „Mezinárodní smlouvy o sociálním zabezpečení jsou tradičním, běžně

používaným prostředníkem koordinace v oblasti sociálního zabezpečení. Jejich základním smyslem je zajistit práva osob, které střídavě žijí a pracují ve smluvních státech.“^[8]

V současné době má Česká republika uzavřených téměř třicet mezinárodních smluv o sociálním zabezpečení. S ohledem na platnost nařízení Rady (EHS) o sociálním zabezpečení, která upravují nároky z oblasti sociálního pojištění obdobně jako bilaterální smlouvy proporcionálního typu, se smlouvy se státy, které již jsou členskými zeměmi EU a smlouvy s přistupujícími státy neaplikují (s výhradou přesně stanovených výjimek dohodnutých s Evropskou unií), i když svoji platnost neztrácejí. Smlouvy se státy, které nejsou členy Evropské unie, zůstávají nadále v platnosti a jsou prováděny v plném rozsahu.

Mezi nově podepsané a v platnost vstoupivší mezinárodní smlouvy o sociálním zabezpečení patří smlouva mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými platná od 1.1.2009 a smlouva mezi Českou republikou a Japonskem platná od 1.6.2009. Na druhé straně byl vládou ČR vysloven souhlas k vypovězení Dohody mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o sociálním zabezpečení z roku 1959, která byla dosud používána ve vztahu k Ruské federaci. Její platnost skončila dnem 31.12.2008. Jednalo se o neekonomický typ mezinárodní smlouvy, neboť nebyla charakteru proporcionálního, ale teritoriálního. Předpokládá se, že vypovězená dohoda bude nahrazena novou moderní smlouvou.

Z důvodu stále se zvyšujícího počtu poživatelů důchodu a poklesu počtu plátců daní se stejně jako v řadě jiných zemí, i v České republice, tento systém dostává do potíží. *„Důsledkem jsou deficity státních rozpočtů a zadlužování státu. Situace se v blízké budoucnosti bude ještě zhoršovat, protože do důchodu budou odcházet silné populační ročníky.*“^[2] Negativní důsledky spojené s budoucím nepříznivým vývojem, zejména demografickým budou tak závažné,

že v horizontu ještě tohoto desetiletí musí být v rámci stávající struktury důchodového systému zvažena další významná reformní opatření. Je však nezbytné, aby při posuzování všech reformních opatření byly brány v úvahu i jejich dopady v jiných oblastech (např. v oblasti trhu práce, v oblasti sociální péče). *„Důchodové pojištění má v České republice dlouholetou tradici (první zákony byly přijímány koncem 19.století) a hmotné zabezpečení ve stáří je v ČR zajišťováno v posledních padesáti letech téměř výhradně prostřednictvím důchodů. Důchodové pojištění je proto v popředí zájmu veřejnosti a všechny změny důchodového systému jsou veřejností bedlivě sledovány, což má svůj odraz i v přístupu politických stran k důchodovému systému.“* [3]

Každý rozhodovací proces i jeho průběh jsou dány dvěma typy faktorů. *„Jednak faktory vnitřními kterými zde rozumíme jednotlivé účastníky (aktéry) daného rozhodování, a dále faktory vnějšími, které vytvářejí rámec každého rozhodovacího procesu.“* [1] Ve sféře důchodového zabezpečení jsou jednotlivými aktéry v České republice Ministerstvo práce a sociálních věcí, Česká správa sociálního zabezpečení a nátlakové skupiny jako jsou odbory či Hnutí důchodců za životní jistoty. K vnějším faktorům řadíme zejména demografickou strukturu obyvatelstva, zejména pak její věkové složení a střední délka života. *„Možnosti nejsou pro vlády, které mají rozhodovací horizont maximálně 4-5 let dopředu, příliš atraktivní.“* [2] Za jednu z možností, která by však daný problém spíše zhoršila, je možné považovat zvýšení daní. Většina vlád se k tomu kroku neuchyluje a volí spíše cestu zvyšování státního dluhu. Tím se však celý problém pouze komplikuje a jeho řešení je přesouváno na další generace. Dalším možným řešením, avšak politicky velmi těžko prosaditelným, je snížení dávek. Přesto se o takový přístup většina zemí alespoň částečně pokusila. Z politických důvodů se tedy důkladná transformace důchodového systému stále odsouvá a stává se tam pro budoucnost stále hrozivější. *„Budoucí generace mohou například odmítnout platit neúměrně vysoké daně, prudce*

snížit výdaje na důchody a postavit tak důchodce před obtížně zvládnutelnou situací.“ [2]

Demografický vývoj společnosti i další problémy současného důchodového systému ukazují, že reforma je nezbytná. Na přípravě důchodové reformy pracují experti jednotlivých politických stran již několik let. V roce 2004, za vlády premiéra Špidly, byl v souladu s dohodou předsedů politických stran sestaven tzv. Tým expertů, složený ze zástupců politických stran zastoupených v Poslanecké sněmovně Parlamentu, zástupce předsedy vlády, místopředsedy vlády a ministra financí a ministra práce a sociálních věcí. Následně byl ustaven výkonný tým složený z odborníků Ministerstva práce a sociálních a Ministerstva financí. Koordinátorem této pracovní skupiny pro přípravu podkladů o důchodové reformě se stal Ing. Vladimír Bezděk. Cílem výkonného týmu koordinátora byla kvantifikace různých variant důchodové reformy, které byly navrženy Týmem expertů. Předloženo bylo pět variant reformy důchodů. Analýza návrhů politických stran byla zpracována v Závěrečné zprávě výkonného týmu v roce 2005. Hlavním závěrem výkonného týmu zveřejněným v Závěrečné zprávě z roku 2005 bylo, že ideální systém neexistuje a musí následovat takové politické rozhodnutí, které v každém případě bude respektovat demografický vývoj české populace. V témže roce na tuto zprávu navázalo jednání představitelů pěti politických stran, kteří se snažili dohodnout o dalších krocích v důchodové reformě, jenž by byly realizovány ještě do voleb v roce 2006. Čtyřbodový návrh dohody obsahoval postupné zvyšování statutární věkové hranice odchodu do důchodu na 65let, které bude dosaženo okolo roku 2030 (to následně Česká strana sociálně demokratická (dále jen ČSSD) odmítá); zachování klíčové role solidárního systému v zajištění důchodových příjmů s tím, že základní důchodové pojištění bude i nadále zajišťováno státem; vytvoření finanční rezervy pro důchodovou reformu a podpoření dalšího rozvoje doplňkových důchodových systémů. Ačkoliv nad dohodou zpočátku panovala

většinová shoda, návrh nakonec odmítly podepsat ČSSD a Komunistická strana Čech a Moravy (dále jen KSČM). „*Od té doby uběhly další roky, aniž bylo dosaženo konsenzu.*“^[9] Ve volbách v roce 2006, se pátou parlamentní stranou, stala Strana Zelených (dále jen SZ), nahradila tak Unii svobody - Demokratickou unii (dále jen US-DEU), která po těchto volbách již dále nebyla parlamentní stranou. Z důvodu její dřívější neúčasti v parlamentu, nebyl její návrh reformy důchodového systému v ČR v Závěrečné zprávě v roce 2005 Týmem expertů zpracován. Vzhledem k jejímu působení na politické scéně jako součásti koaliční vlády není možné variantu důchodové reformy SZ považovat za bezpředmětnou. Koaliční dohoda mezi Občanskou demokratickou stranou (dále jen ODS), Křesťanskou a demokratickou unií - Československou stranou lidovou (dále jen KDU-ČSL) a SZ, která vznikla na základě výsledků voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v červnu 2006, obsahovala mj. i záměr provést důchodovou reformu. Navrhované změny byly v rámci reformy rozděleny do tří etap. Realizace všech tří etap byla plánována na příslušné volební období. V červenci 2007 byla ustavena politická komise pro důchodovou reformu složená ze zástupců politických stran zastoupených v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky se záměrem dosáhnout co nejširší politické shody nad jednotlivými kroky v rámci všech tří etap důchodové reformy.

V obecné rovině by základním cílem důchodového systému, či jeho reformy mělo být zabezpečení co nejjistějšího přiměřeného důchodu, který bude eliminovat riziko chudoby jedince ve stáří. V rámci vnitřního uspořádání důchodového systému existují základní přístupy jak na straně příjmů tak na straně výdajů. Vzhledem k tomu, že se jedná o přístupy, které jsou odlišně citlivé na vývoj mimo důchodový systém, lze jejich kombinací docílit omezení nejistoty, která je spojená s výplatou současných i budoucích důchodů. V rámci politické shody je pak třeba rozhodnout o konkrétním vahách jednotlivých

přístupů v důchodovém systému nejen na agregátní úrovni, ale také i u jednotlivých příjmových či sociálních skupin obyvatel. Jednotlivé skupiny obyvatel mohou mít směrem ke konkrétní podobě a uspořádání důchodového systému odlišné preference. Ty jsou závislé právě na příslušnosti k dané skupině. Ideální důchodový systém tedy nelze vytvořit. *„Samotná politická shoda by se ale měla týkat spíše obecnějších vizí směrem k budoucímu uspořádání důchodového systému a ne už tak ke konkrétním nastavením jednotlivých parametrů v dlouhém období.“* ^[3] Každý rok prodlení přitom může ohrozit životní úroveň budoucích důchodců. *„Nezbytným předpokladem rozhodnutí o budoucí podobě základního důchodového pojištění musí být politická shoda především v tom, jak zajistit jeho dlouhodobou finanční udržitelnost, zda (a jak) diverzifikovat jeho financování, jaká bude příjmová solidarita a zda (a jak) řešit mezigenerační nespravedlnost v základním důchodovém pojištění.“* ^[5] *„Na základě shody v těchto oblastech by bylo možné navrhnout konkrétní uspořádání důchodového systému, které bude tuto shodu co nejlépe naplňovat a zároveň reflektovat výše uvedený základní cíl, a to zabezpečit co nejjistější přiměřené důchody.“* ^[3] Relevantní politické strany v České republice navrhly své důchodové reformy. Jednotlivé návrhy jsou odlišné, neboť obsahy reforem odpovídají ideovému zakotvení jednotlivých stran. Vzhledem k tomu, že součástí politického vyjednávání a boje je tvrdá opONENTURA vůči návrhům protivníků, lze předpokládat, že výsledná kompromisní reforma nebude odpovídat žádnému z politických návrhů. Významným negativem celé situace je skutečnost, že občan se v argumentaci jednotlivých aktérů často ztrácí. Obvykle lidé neznají ani fungující důchodové modely okolních zemí. O některých se dozívají pouze zprostředkovaně přes média či prostřednictvím politiků. Praxe ukazuje, že pouze malá část občanů České republiky dobře zná stávající a desítky let fungující model

s parametrickými změnami z posledního období. Důchodový systém v České republice lze přitom považovat za poměrně jednoduchý.

Po více než dvouleté práci koaliční vlády ODS, KDU-ČSL a SZ se podařilo prosadit první ze tří etap důchodové reformy. Počátkem srpna roku 2009 podepsal prezident České republiky novelu zákona o důchodovém pojištění, jenž do důchodového systému zavádí určité parametrické změny. Účinnosti tato novela nabývá dnem 1.1.2010.

Sociální reformu není možné nikdy považovat za uzavřenou kapitolu, naopak jedná se o dynamický proces, probíhající od etapy k etapě v souvislosti s politickým vývojem země. *„Důležitost politického faktoru není sama o sobě překvapující; sociální zabezpečení jako jeden ze základních pilířů sociální politiky patří ke sférám, které jsou neoddělitelnou součástí tzv. volby společnosti – a tato volba nemůže být než politická. Překvapující je spíše rozmanitost měnících se vazeb mezi hlavními aktéry politické scény a jejich postojů k sociální reformě ve světle tlaků, jež na ni vykonávají jednotlivé faktory daného společenského prostředí.“*^[10] Česká republika stojí před zásadním rozhodnutím jehož důsledky jsou pro budoucnost celé země zásadní. Jakmile budou změny důchodového systému zavedeny, nebude možné po několik dalších let nic měnit. Až další generace pocítí, zda reforma byla úspěšná.

Vyladování penzijního systému tak, aby na jedné straně byli uspokojeni příjemci jeho dávek a na straně druhé jeho zátěž unesl státní rozpočet, nezaměstnává v posledních letech pouze Českou republiku, ale většinu evropských vlád. *„Konkrétní podoba důchodového systému v jednotlivých zemích se značně odlišuje a bylo by velmi obtížné najít dva státy se zcela shodnou podobou důchodového systému.“*^[3] Rozdílné podoby systémů jsou obrazem různých historických vývoju a také preferencí uplatňovaných směrem

k těmto systémům. „*Historické kořeny důchodových systémů lze vysledovat již v prvních náznacích sahajících do dávné minulosti. Obecně lze konstatovat, že šlo o situace a snahy pomoci osobám v nouzi.*“^[11] S nástupem křesťanství se pomoc druhým stává později druhou integrální součástí křesťanské lásky a církve jako instituce samotné. Tyto základy daly postupně vznik prvním ucelenějším teoretickým základům. Následně docházelo ke vzniku institucionálních aktivit. První masivnější projevy nestability společnosti se objevují zejména v průběhu devatenáctého století. V této době dochází ve společnosti k industrializaci, přechodu od zemědělství k průmyslové výrobě koncentrované ve městech. Následkem těchto událostí dochází k rozvolňování tradičních širších rodinných vazeb. „*Z institucionálního hlediska se za první pokus o sociální pojištění považuje snaha francouzského ministra Jeana Baptisty Colberta z roku 1673 pojistit námořníky. Skutečně systematickou aktivitu, pokládající z dnešního pohledu základy sociálních systémů, lze v Evropě datovat na konec 19. století.*“^[11] V letech 1883 až 1889 bylo v Německu a Rakousku - Uhersku přijato několik „sociálně pojišťovacích“ zákonů, jejichž primární snahou nebylo, jak by se mohlo zdát, zlepšení sociální situace obyvatel (neboť v té době se jednalo zejména o dělnictvo), ale převzetí kontroly nad dělnickými spolky, jejichž ekonomická i politická pozice stále sílila. Tím došlo k vymezení základních aktérů sociální politiky na zaměstnance, zaměstnavatele a stát. Toto rozdělení platí v evropském prostoru v zásadě až do dnešní doby. Lze říci, že důchodové systémy se do současné podoby konstituovaly především po druhé světové válce, kdy první polovina dvacátého století byla v důsledku dvou světových válek a krize třicátých let velmi poznamenána těmito traumatizujícími událostmi. Ty měly za následek devastaci ekonomiky, inflaci znehodnocené finance a v neposlední řadě nesmírné fyzické i psychické utrpení všech obyvatel, chudobu a značný nedostatek.

V Evropských zemích lze z hlediska důchodových systémů rozlišovat tři různé přístupy. V centrální části přístup Bismarkův, na severu přístup Beveridgeův a dále model vyskytující se ve státech východní Evropy. V osmdesátých letech devatenáctého století představil německý kancléř Otto von Bismarck systém sociální jistoty. Tento systém měl zabezpečit důchody všem, kteří pracovali a odváděli příspěvky. Přesto, že výše těchto dávek byla limitována, byla stanovena maximální úroveň horní hranice dávek, měly jedinci zabezpečit stejný životní standard jaký měl v období aktivního života. Tímto modelem se nechaly inspirovat penzijní systémy většiny členských států EU. Ovlivnil také systémy států centrální a východní Evropy. Britský ekonom a sociální reformátor William H. Beveridge ve zprávě pro parlament na sociálním pojištění a spřízněné služby vydané v roce 1942 obhajoval odlišný přístup, kdy stát ručí minimální penzí všem obyvatelům bez rozdílu. Tento přístup byl z větší či menší části přijat Velkou Británií, Holandskem a Skandinávskými zeměmi. Různé modifikace těchto dvou metod pak vedly ke vzniku jednotlivých národních systémů. Souhrnně lze říci, že každý stát tak opravoval nedostatky těchto původních systémů. Největší nedostatek Bismarkova modelu je možné spatřovat v absenci solidarity. Není zde dostatek penzí pro tu část populace, která neměla ze zaměstnání žádné příjmy či vlastní majetek. Nevýhodou Beveridgeova modelu je pak pevná minimální úroveň univerzální penze. Většině lidí tak systém poskytuje nesrovnatelný životní standard, než na jaký byli v průběhu života zvyklí. Rozvoj doplňovacích systémů hrál z tohoto důvodu velmi významnou roli. Také zavedení průběžného financování důchodových systémů (pay-as-you-go), kdy generace v ekonomicky aktivním věku přispívá na generaci, která již z objektivních důvodů nemůže být silně ekonomicky výkonná, bylo logickým vyústěním situace. Penze států centrální části Evropy závisí na systémech pay-as-you-go, tzv. PAYG, na druhé straně v zemích severní Evropy zaujímá významnou roli stále doplňkové financování. Bismarkův model byl

v minulosti používám některými státy centrální a východní Evropy. V průběhu okupace Svazem sovětských socialistických republik došlo ke změně způsobu financování systému, kdy příspěvky za zaměstnance byly odváděny státem a firmami. Nízká hranice důchodového věku umožňující odchod do důchodu zapříčinila nemalé problémy již před pádem samotného režimu. Destabilizace systému způsobená následnou ekonomickou liberalizací si vyžádala nutnost zvýšení důchodového věku. V některých zemích ke schválení reforem již došlo. Přesto, že došlo k určitým modifikacím, ovlivňují nadále tyto dva hlavní přístupy sociální ochrany (Bismarkův i Beveridgův) Evropský kontinent.

Penzijní systémy nových a starých členských zemí Evropské unie se výrazně liší. Staré země Evropské unie dávají přednost ve fondovém systému solidaritě, nové členské státy upřednostňují důchodové systémy založené na individuálních plánech. S různými typy problémů penzijních modelů, mezi které patří také stárnoucí populace, se musejí vypořádat všechny země. Evropské sociální systémy založené na Bismarkově přístupu nejsou schopny v současných podmínkách zajistit seniorům životní jistoty, neboť penze vyplácené ze státních rozpočtů jsou ve srovnání s průměrnými mzdami čím dál nižší. Zatímco nové členské státy Evropské unie se nyní, poté co vyšli z průběžného financování ze státního rozpočtu, pokoušejí o různé typy dobrovolného a povinného fondového systému, systémy zemí západní Evropy lze v tomto směru shledávat za daleko rozmanitější. V penzijní modelech starých členských zemí je možné nalézt několik společných znaků. První pilíř je tvořen povinnými odvody do státního rozpočtu, ze kterého je pak část penzí vyplácena. Druhý pilíř tvoří různé typy fondů, které jsou pod kontrolou a regulací státu. Tyto fondy jsou založeny na mezigenerační a mezipříjmové solidaritě a zaměstnanci i zaměstnavatelé do nich povinně přispívají. Třetí pilíř je pak ve všech zemích dobrovolný. Podíl dobrovolného důchodového připojištění na penzi dosahuje maximálně výše okolo dvaceti procent. Nové členské země Evropské unie je možné rozdělit do

dvou skupin. Země, které již radikální penzijní reformy přijaly, a ve kterých zaujímá důležitou úlohu povinné penzijní připojištění. Tyto země, mezi které se řadí Estonsko, Maďarsko, Slovensko, Litva a Polsko, tak zavedením povinného fondového systému s individuálními penzijními plány snížily podíl penzí vyplácených státem. Druhá skupina, kam lze řadit např. Slovinsko i Českou republiku volí cestu modernizace stávajícího penzijního modelu a podporuje dobrovolné připojištění. Celá Evropa však stále stojí před problémem jak vhodně modifikovat penzijní systém, aby byl schopen zabezpečit důstojné stáří, ale zároveň nezruinoval produktivní generaci.

Mezinárodní komparaci důchodových systému lze vždy do značné míry považovat za problematickou, zejména z metodologického hlediska. Velkým rizikem je zejména selektivní výběr pouze jednoho z parametrů důchodového systému, aniž by byl zasazen do širšího kontextu. Pokud by byl brán v potaz pouze statutární věk odchodu do důchodu bez zohlednění a znalosti řady dalších okolností, jako jsou např. možnost využití předčasného důchodu, očekávané naděje dožití, úrovně dávek a jiné, je velká pravděpodobnost, že bude docházet ke zkresleným interpretacím. Nelze zapomínat také na skutečnost, že jednotlivé důchodové systémy nejsou založeny pouze na měřitelných exaktních datech, ale jsou výrazně ovlivněny historickými konsekvencemi, tradicemi sociálních přístupů, zvyklostmi a chováním lidí, v neposlední řadě také ekonomickou vyspělostí dané země a dalšími celospolečenskými faktory. Je nezbytné, každý důchodový systém zasadit do širšího společenského rámce, neboť jde o prvek, který je v neustále interakci se společností a musí průběžně reagovat na vývoj. Nelze jej tedy abstrahovat od dalších vlivů. *„Charakteristickým znakem důchodových systémů je proto určité trvalé napětí mezi snahou o statickou neměnnost a dlouhodobost pravidel na*

jedné straně a nutností dynamicky a flexibilně reagovat na vnější okolnosti ovlivňující vstupní parametry."^[11]

Tak jako jsou odlišné důchodové systémy jednotlivých zemí, jsou rozdílné záměry v otázce chystaných či již uskutečněných důchodových reforem. Stejně tak jako v České republice, i v ostatních zemích Evropy probíhá nějakým způsobem důchodová reforma. Nelze zapomínat, že pojem „důchodová reforma“ v sobě skrývá velmi pestrou škálu korekcí a změn. Ty mají v jednotlivých státech rozdílnou hloubku, intenzitu i zaměření. Obvykle se jedná o dlouhodobý proces, jehož cílem je splnění současně dvou základních kritérií, a to poskytnout adekvátní sociální ochranu občanů ve stáří a stimulovat nebo alespoň nebránit ekonomickému růstu. V rámci důchodového systému se nejedná vždy o změny revoluční a radikální, ale jde spíše o korekce současného stavu.

Evropa a tedy i celá Evropská unie se potýká s dvojitým problémem důchodových systémů. Obdobně jako ve všech vyspělých ekonomikách, i v Evropě se výrazně zhoršují demografické podmínky, jenž paralyzují dnešní dominantní důchodové systémy průběžného financování. *„Evropská unie má však ještě jeden specifický problém, plynoucí z dichotomie jednotného vnitřního trhu Unie (tedy volného pohybu zboží, služeb, kapitálu a, pro nás klíčově, pracovní síly) a nejednotného systému sociálního zabezpečení.*“^[12] Rozhodnutí občanů (ne)emigrovat tak vnáší do systémů národních důchodových zabezpečení založených na průběžném financování výraznou míru nestability, jenž může vést k desintegraci některých národních systémů. EU tak stojí před problémem, jak upravit své důchodové systémy, aby nezabraňovaly efektivní alokaci pracovní síly v rámci jednotného trhu EU.

Zahraniční zkušenosti z provádění důchodových reforem ukazují, že důchodové systémy jsou významnou součástí oblasti sociální politiky i veřejných financí. Jakékoliv změny v této oblasti vyžadují širokou odbornou i politickou

debatu, neboť úpravy bez nalezení konsenzu se mohou stát kontraproduktivní a vyvolat značné společenské napětí. Na straně jedné zde existuje objektivní tlak na úpravu parametrů, na straně druhé evidentní nechuť na straně veřejnosti. *„Nicméně nezbyvá, než se vydat obtížnou cestou k nalezení nové rovnováhy, která by měla vést ke stabilizaci a udržitelnosti důchodového systému pro generace současných i budoucích důchodců při zachování adekvátní úrovně zabezpečení.“* ^[11] Vzhledem k tomu, že důchodové systémy jsou přímo propojeny s oblastí veřejných financí, nelze zapomínat na skutečnost, že státní důchodové systémy založené na průběžném financování nejsou imunní vůči hospodářským krizím. Důsledkem klesajícího počtu pracujících, kteří do systému přispívají, je nárůst výše veřejného dluhu a nižší nebo záporný růst. Tyto skutečnosti představují nápor na dlouhodobou udržitelnost systému založeného na průběžném financování, který také musí čelit dlouhodobému tlaku, jenž plyne z demografických změn. Zkušenosti některých států ukazují, že v případě státních systémů založených na průběžném financování lze provádět nezbytné úpravy v oblasti závislosti na strukturálních otázkách, stárnutí obyvatelstva nebo dopadu finanční krize. Tyto systémy dále umožňují provádět nutné změny způsobem, jenž vede k rovnoměrnému rozložení zátěže plynoucí ze zmírněných úprav. Vše je v souladu se zásadou solidarity.

Všechny výše uvedené okolnosti jsou příčinou velké rozmanitosti podob a přístupů k problematice zabezpečení občanů ve stáří. I z tohoto důvodu je z hlediska EU sociální oblast nadále pod dominantním vlivem jednotlivých členských států. S přesunem kompetencí na nadnárodní úroveň se prozatím nepočítá.

4. ANALÝZA PLATNÉHO STAVU

4.1 Pilíře důchodového systému

Prvním pilířem systému je povinné základní důchodové pojištění, dávkově definované (DB) a průběžně financované (PAYG). Je univerzální a zabezpečuje všechny ekonomicky aktivní osoby. Na všechny pojištěnce se vztahuje jednotná právní úprava, pouze pro tzv. silové resorty (např. vojáci, policisté, celníci, hasiči) platí v oblasti organizačního a administrativního určité odchylky. Důchod ze základního důchodového pojištění pobírá více než 99 % obyvatel ve věku vyšším, než je věková hranice pro nárok na starobní důchod.

Druhý pilíř (zaměstnavatelské penzijní systémy), obvyklý v členských státech EU, v českém důchodovém systému neexistuje a v současné době se s jeho zavedením nepočítá.

Dále existuje dobrovolné doplňkové, příspěvkově definované (DC), kapitálově financované penzijní připojištění se státním příspěvkem. Tento systém je možné dle terminologie EU považovat za třetí pilíř důchodového systému. Neexistuje zde přímá provázanost mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem. Součástí třetího pilíře jsou i produkty komerčních pojišťoven - zejména životního pojištění. Důchody přiznávané ze třetího pilíře se prozatím podílejí na příjmech důchodců nepatrnou měrou.

4.2 Druhy dávek

S účinností od 1.1.2010 se ze základního důchodového pojištění poskytuje důchod starobní (včetně předčasného starobního důchodu) jako náhrada příjmu ve stáří, důchod invalidní (prvního, druhého a třetího stupně) v případě invalidity a důchod pozůstalostní (vdovský, vdovecký a sirotčí), jestliže dojde k úmrtí živitele. Dávky jsou nárokové při splnění zákonem stanovených

podmínek.¹ Vždy se jedná o podmínku získání potřebné doby pojištění, u starobního důchodu dále o dosažení zákonem stanovené věkové hranice pro nárok na důchod², u invalidních důchodů o pokles schopnosti soustavné výdělečné činnosti, která dle příslušného stupně invalidity musí dosahovat nejméně 35 %, resp. 50%, resp. 70%.

4.3 Prvky konstrukce výpočtu důchodu

Mezi prvky konstrukce výpočtu důchodu řadíme rozhodné období, vyměřovací základy, všeobecné vyměřovací základy, přepočítací koeficient pro úpravu naposledy stanoveného všeobecného vyměřovacího základu, koeficienty nárůstu všeobecných vyměřovacích základů, osobní vyměřovací základ a výpočtový základ.

Rozhodné období jsou kalendářní roky, za které se zjišťují hrubé příjmy z výdělečné činnosti. Počátečním rokem rozhodného období je rok 1986. V případě důchodů přiznávaných v prvním roce účinnosti zákona o důchodovém pojištění (tj. v roce 1996) bylo rozhodné období desetileté, určené roky 1986 až 1995. Za každý další rok účinnosti zákona o důchodovém pojištění se toto desetileté období prodlužuje vždy o jeden rok. Cílového stavu, tj. období 30 kalendářních roků bezprostředně před rokem přiznání bude dosaženo postupně.

Ročními vyměřovacími základy jsou skutečně dosažené vyměřovací základy, v podstatě "hrubé příjmy", za jednotlivé kalendářní roky rozhodného období vynásobené tzv. koeficientem nárůstu všeobecného vyměřovacího základu. Výjimkou je kalendářní rok, který bezprostředně předchází roku přiznání důchodu.

¹ Více zákon č.155/95Sb., o důchodovém pojištění

² Viz.§32 zákona č. 155/95Sb., o důchodovém pojištění

Koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu se určuje za použití příslušných všeobecných vyměřovacích základů (stanoveno vládním nařízením do 30. září následujícího kalendářního roku ve výši průměrné měsíční mzdy za kalendářní rok zjištěné ČSU) a přepočítacího koeficientu (stanoven vládním nařízením podle údajů ČSU o průměrné měsíční mzdě za stanovená pololetí - určuje se jako podíl průměrné měsíční mzdy za první pololetí kalendářního roku, který o jeden rok předchází roku přiznání důchodu, a průměrné měsíční mzdy za první pololetí kalendářního roku, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu). Koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu je podílem všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu, vynásobeného přepočítacím koeficientem, a všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, za který se vypočítává roční vyměřovací základ.

Osobní vyměřovací základ (dále jen OVZ) je měsíčním průměrem úhrnu ročních vyměřovacích základů. Při stanovení OVZ se z rozhodného období vylučují některé zákonem stanovené doby, tzv. vyloučené doby. Jde o náhradní doby pojištění, které spadají do rozhodného období a některé další v zákoně o důchodovém pojištění taxativně vyjmenované doby. V důsledku vyloučení těchto dob nedochází k "rozmělnění" OVZ.

Výpočtový základ je redukováným OVZ. V roce přijetí zákona o důchodovém pojištění, tj. v roce 1996, byl výpočtovým základem OVZ pokud nepřesahoval částku 5 000 Kč. Převyšoval-li OVZ částku 5 000 Kč, stanovil se výpočtový základ tak, že částka do 5 000 Kč byla počítána v plné výši, z částky OVZ nad 5 000 Kč do 10 000 Kč bylo počítáno 30%, z částky OVZ nad 10 000 Kč pak 10%. Tyto částky, tzv. redukční hranice, může zvýšit vláda nařízením, a to vždy od 1.ledna kalendářního roku. Zákon zvýšení redukčních hranic neukládá, stejně tak neurčuje žádné limitující podmínky pro jejich zvýšení. Redukční hranice v roce 2010 jsou totožné s těmi, které byly stanoveny

pro rok 2009. Činí 10 500 Kč a 27 000 Kč.³ Vývoj výše redukčních hranic v jednotlivých letech účinnosti zákona o důchodovém pojištění a jejich podíl k průměrné mzdě v roce přiznání důchodu ukazuje tabulka 4.1.

Tabulka 4.1. Vývoj redukčních hranic a jejich podíl k průměrné mzdě v roce přiznání důchodu

(Průměrná mzda ve výši všeobecného vyměřovacího základu)

Rok	Redukční hranice		Podíl redukčních hranic	
	první	druhá	první	druhá
	v Kč	v Kč	v %	v %
1996	5 000	10 000	51,7	103,3
1997	5 600	11 200	52,4	104,7
1998	5 900	11 800	50,5	100,9
1999	6 100	13 000	48,2	102,7
2000	6 300	14 200	46,7	105,3
2001	6 600	15 300	45,1	104,5
2002	7 100	16 800	45,2	106,9
2003	7 400	17 900	44,1	106,7
2004	7 500	19 200	41,9	107,4
2005	8 400	20 500	44,7	109,0
2006	9 100	21 800	45,4	108,7
2007	9 600	23 300	44,6	108,2
2008	10 000	24 800	43,0	106,5
2009	10 500	27 000	43,9	112,8

Zdroj: Česká správa sociálního zabezpečení

V důsledku snižování podílu první redukční hranice ve vztahu k průměrné mzdě dochází k tomu, že ve srovnání s rokem 1996 se již nyní u pojištěnců s výrazně nižší úrovní příjmů projevuje omezení vlivu výše příjmu na výši důchodu. Vlivem redukce je tedy diferenciací výší důchodů nižší než diferenciací příjmů. Výše redukčních hranic je tak významným faktorem nivelizace důchodů.

³ Sociální zabezpečení 2010. Vydání první. Praha: Česká správa sociálního zabezpečení, 2010. 40stran. ISBN 978-80-87039-19-9

4.3.1 Stanovení výpočtového základu a vliv redukce na výši důchodu

Následující příklad výpočtu důchodu demonstruje vliv redukce OVZ na výslednou výši důchodu.

Příklad z praxe: Mějme dva muže (X,Y) se stejným datem narození, s totožným průběhem doby pojištění (včetně vyloučených dob), ale s rozdílnými vyměřovacími základy. Zatímco na počátku rozhodného období byly jejich příjmy z výdělečné činnosti téměř srovnatelné, od poloviny devadesátých let začaly výdělky pana Y výrazně převyšovat příjmy pana X, někdy dokonce více než dvojnásobně. Jak se s ohledem na rozdílnou úroveň příjmů těchto mužů bude lišit výše jejich starobních důchodů?

Aby bylo možné srovnání provést, je nezbytné stanovit si vstupní parametry pro samotný výpočet důchodu: *Den narození 1.3.1948 - nárok na zákonný starobní důchod v 62 letech a 2 měsících⁴, tj. k 1.5.2010. Doba pojištění hodnocena od 1.9.1963 (počátek soustavné přípravy na budoucí povolání studiem na střední škole)⁵ do 30.4.2010⁶, tj. 46 let (není počítáno s dobou evidence na Úřadu práce, tj. doba pojištění pro nárok i výpočet výše důchodu hodnocena 100% - celkem 46 let a 254 dnů). Jedná se o první přiznání důchodu, jiný druh důchodu (invalidní) nebyl v minulosti přiznán.*

Výpočet starobního důchodu podle § 29 odst.1 zák.č.155/95Sb., přiznávaného v roce 2010:⁷ I) stanovení výpočtového základu (dále jen VPZ) - úhrn přepočtených příjmů 1986-2009 x 30,4167 / součet dnů za 24let (8.766) – vyloučené doby = OVZ

⁴ Viz. příloha č.1 Tabulka důchodového věku platná od roku 2010, zdroj Česká správa sociálního zabezpečení

⁵ Dle § 5 zák.č.155/95Sb, o důchodovém pojištění

⁶ Pracovní poměr ukončen ke dni přiznání důchodu, tj. k 1.5.2010

⁷ Viz.příloha č.2, Výpočet důchodu podle § 29 odst.1 zák. č. 155/1995 Sb., v roce 2010, zdroj Česká správa sociálního zabezpečení

Redukcí OVZ je stanoven VPZ. Redukce pro rok 2010 - OVZ do výše 10 500 Kč je počítán 100%, výše OVZ nad 10 500 Kč (do 27 000,- Kč) počítána 30%, OVZ nad částku 27 000 Kč počítán 10%.

II) výpočet procentní výměry důchodu - procentní výměra důchodu je stanovena z VPZ. Za každý rok pojištění, získaný do dne vzniku nároku na důchod náleží 1,5%. (Za každých 90 kalendářních dnů odpracovaných bez pobírání důchodu po vzniku nároku náleží od 1.7. 2001 1,5%, do 30.6.2001 náleželo 1%.)

Základní výměra důchodu činí 2.170 Kč.

V následující tabulce 4.2. je uveden přehled vyměřovacích základů a vyloučených dob v rozhodném období, tj. za roky 1986 -2009, pana X. Dále je uveden koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu (dále jen VVZ) pro jednotlivé roky, a následně přepočtený příjem.

Tabulka 4.2. Výpočet důchodu pana X

Rok	Příjem z výdělečné činnosti	Vyloučené doby	Koeficient nárůstu VVZ	Přepočtený příjem z výdělečné činnosti
1986	47 667	7	7,9988	381 279
1987	49 480		7,8349	387 671
1988	49 599		7,6602	379 939
1989	50 388	5	7,4790	376 852
1990	55 657		7,2150	401 566
1991	60 755		6,2522	379 853
1992	67 955		5,1052	346 924
1993	86 443		4,0757	352 316
1994	103 430		3,4380	355 593
1995	122 124		2,9012	354 307
1996	155 449		2,4502	380 882
1997	171 351		2,2166	379 817
1998	179 286		2,0276	363 521
1999	187 775		1,8734	351 778
2000	197 208	3	1,7575	346 594

2001	207 679		1,6194	336 316
2002	224 515		1,5090	338 794
2003	234 110		1,4138	330 985
2004	246 765		1,3258	327 162
2005	245 990		1,2605	310 071
2006	255 721		1,1825	302 391
2007	252 860	43	1,1013	278 475
2008	276 312		1,0184	281 397
2009	286 023		1,0000	286 023
CELKEM		58		8 330 506

Zdroj: Česká správa sociálního zabezpečení

Z výše uvedené tabulky vyplývá: celkový úhrn přepočtených příjmů za roky 1986 až 2009 pana X činí 8 330 506 Kč, celkový počet vyloučených dob pak 58 dnů. Jedná se o výchozí údaje pro výpočet důchodu.

Výpočet důchodu pana X:

I) stanovení VPZ – $8\,330\,506 \times 30,4167 / 8\,766 - 58 = 29\,099$ (OVZ)

Redukce OVZ: 10 500,- (10 500 Kč - 100%); 4 950,- (nad 10 500 Kč do 27 000 Kč - 30%); 210,- (nad 27 000 Kč - 10%), **VPZ = 15 660**

II) výpočet procentní výměry důchodu - celková doba pojištění činí 46 roků, pro výpočet procentní výměry náleží 69% VPZ. **Procentní výměra důchodu = 10 806 Kč.**

Starobní důchod pana X (procentní a základní výměra důchodu) činí $10\,806 + 2\,170 = 12\,976$ Kč měsíčně.

Obdobným postupem vypočítáme i výši důchodu pana Y. Následující tabulka 4.3. udává přehled vyměřovacích základů a vyloučených dob v rozhodném období pana Y. Dále je uveden koeficient nárůstu VVZ pro jednotlivé roky, a následně přepočtený příjem.

Tabulka 4.3. Výpočet důchodu pana Y

Rok	Příjem z výdělečné činnosti	Vyloučené doby	Koeficient nárůstu VVZ	Přepočtený příjem z výdělečné činnosti
1986	50 330	7	7,9988	402 580
1987	53 686		7,8349	420 625
1988	61 319		7,6602	469 716
1989	58 510	5	7,4790	437 597
1990	68 584		7,2150	494 834
1991	65 300		6,2522	408 269
1992	114 985		5,1052	587 022
1993	127 553		4,0757	519 868
1994	214 443		3,4380	737 256
1995	199 405		2,9012	578 514
1996	309 799		2,4502	759 070
1997	342 145		2,2166	758 399
1998	408 974		2,0276	829 236
1999	372 063		1,8734	697 023
2000	383 919	3	1,7575	674 738
2001	428 886		1,6194	694 538
2002	419 081		1,5090	632 394
2003	446 503		1,4138	631 266
2004	458 264		1,3258	607 567
2005	469 333		1,2605	591 595
2006	482 113		1,1825	570 099
2007	441 849	43	1,1013	486 609
2008	476 714		1,0184	485 486
2009	502 025		1,0000	502 025
CELKEM		58		13 976 326

Zdroj: Česká správa sociálního zabezpečení

Z výše uvedené tabulky vyplývá: celkový úhrn přepočtených příjmů za roky 1986 až 2007 pana Y činí 13 976 326 Kč, celkový počet vyloučených dob pak 58 dnů. Zatímco celkový počet vyloučených dob je záměrně u obou pánů stejný, úhrn přepočtených příjmů za rozhodné období pana Y je ve srovnání s panem X téměř dvojnásobný.

Výpočet důchodu pana Y:

I) stanovení VPZ - $13\,976\,326 \times 30,4167 / 8\,766 - 58 = 48\,819$ (OVZ)

Redukce OVZ: 10 500,- (10 500 Kč - 100%); 4 950,- (nad 10 500 Kč do 27 000 Kč - 30%); 2182,- (nad 27 000 Kč - 10%), **VPZ = 17 632**

II) výpočet procentní výměry důchodu - celková doba pojištění činí 46 roků, pro výpočet procentní výměry náleží 69% VPZ. **Procentní výměra důchodu = 12 167 Kč.**

Starobní důchod pana Y (procentní a základní výměra důchodu) činí
 $12\,167 + 2\,170 = 14\,337$ Kč měsíčně.

Závěr: Přesto, že příjmy z výdělečné činnosti pana Y byly v rozhodném období, ve srovnání s příjmy pana X, většinou dvojnásobné, rozdíl výší jejich důchodů činí 1 361 Kč měsíčně. Příčinou tohoto neadekvátního rozdílu, s ohledem na úroveň příjmů obou mužů v rozhodném období, je způsob stanovení výpočtového základu, tedy vliv redukce OVZ.

Současný důchodový systém neudává pro výši důchodu žádné maximum. Uvedený příklad z praxe ukazuje, že vládou stanovené redukční hranice pro stanovení výpočtového základu výši dávky omezují.

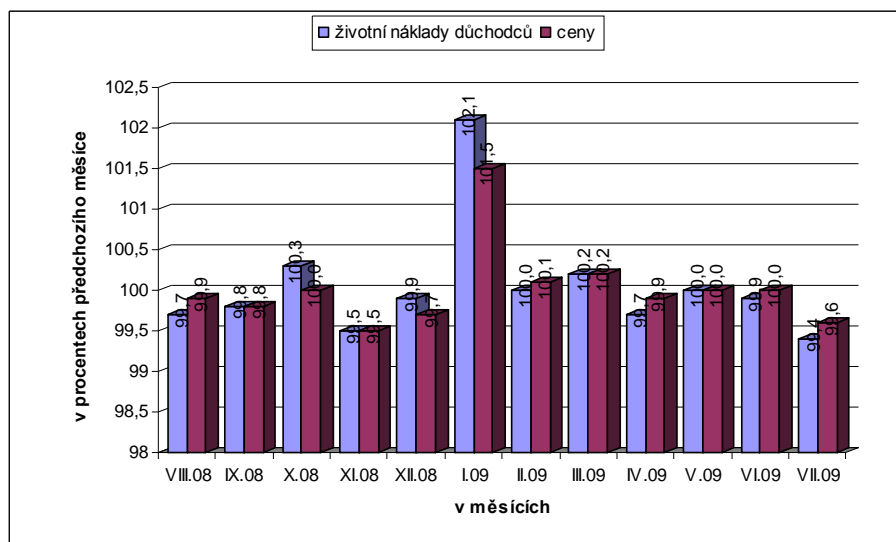
4.4 Zvyšování vyplácených důchodů

Aby nedocházelo ke snižování hodnoty přiznaných důchodu vlivem růstu cen a nevznikal přílišný rozdíl mezi vývojem mezd a důchodů, které se z mezd odvozují, jsou stanovena základní pravidla pro zvyšování vyplácených důchodů.

- vyplácené důchody se zvyšují pravidelně každý rok v lednu; odchylný postup je stanoven pouze pro případ velmi nízké inflace (zvýšení by činilo méně než 2 %) nebo vysoké inflace (alespoň 10 %)
- zvýšení důchodů je stanoveno tak, aby u průměrného starobního důchodu činilo alespoň 100 % růstu cen a dále také nejméně jednu třetinu růstu reálné mzdy
- konkrétní částku zvýšení stanovuje vláda nařízením, přičemž zvýšení může být vyšší než zvýšení, které je zákonem stanoveno jako minimální
- růst úhrnného indexu spotřebitelských cen za domácnosti celkem je při pravidelném zvýšení od ledna zjišťován v období dvanácti měsíců, a to do července kalendářního roku přecházejícího roku zvýšení důchodů
- v mimořádném termínu se důchody zvyšují pokud růst cen ve sledovaném období dosáhl alespoň 10 %; o takovém zvýšení rozhodne vláda do padesáti dnů od posledního dne kalendářního měsíce, v němž ke splnění uvedené podmínky došlo

Vývoj indexu cen a životních nákladů důchodců v období srpen 2008 až červenec 2009 mapuje graf 4.1.

Graf 4.1. Vývoj indexu cen a životních nákladů důchodců

Zdroj: Česká správa sociálního zabezpečení

Podle nařízení vlády č.363/2008, o zvýšení důchodů v roce 2009 se od lednové splátky roku 2009 navýšily vyplácené důchody tak, že procentní výměra se zvýšila o 4,4% procentní výměry důchodu, která náležela ke dni, od něhož se procentní výměra zvyšuje, základní výměra důchodu zůstala beze změny,tj. 2 170Kč měsíčně. V roce 2010 důchody valorizovány nebyly.

Při srovnání výší jednotlivých důchodových zvýšení od roku 1996 je patrné, že nejvyšší valorizace důchodů byla provedena od prosincové splátky roku 2001. Procentní výměra důchodů přiznaných do 31.12.1995 byla navýšena o 11%, u důchodů přiznaných po 1.1.1996 pak o 8% procentní výměry důchodu, která náležela ke dni, od něhož se procentní výměra zvyšovala. Základní výměra důchodu zvýšena nebyla.⁸ Oproti tomu doposud nejnižší zvýšení důchodu bylo provedeno od lednové splátky roku 2004, kdy byla stejně jako v roce 2001 zvýšena pouze procentní výměra všech vyplácených důchodů, a to o 2,5% procentní výměry, která ke dni zvýšení důchodu náležela.⁹ Průměrná výše vypláceného starobního důchodu se postupně zvyšuje, přičemž v roce 2009 přesáhla výše průměrného starobního důchodu částku 10 000Kč. Vývoj průměrné výše samostatně vypláceného starobního důchodu dokládá následující tabulka 4.4.

Tabulka 4.4. Vývoj průměrné výše samostatně vypláceného starobního důchodu

XII.1999	5 914 Kč	XII.2005	7 755 Kč
XII.2000	6 296 Kč	XII.2006	8 200 Kč
XII.2001	6 814 Kč	XII.2007	8 761 Kč
XII.2002	6 841 Kč	XII.2008	9 655 Kč
XII.2003	7 083 Kč	XII.2009	10 045 Kč
XII.2004	7 280 Kč		

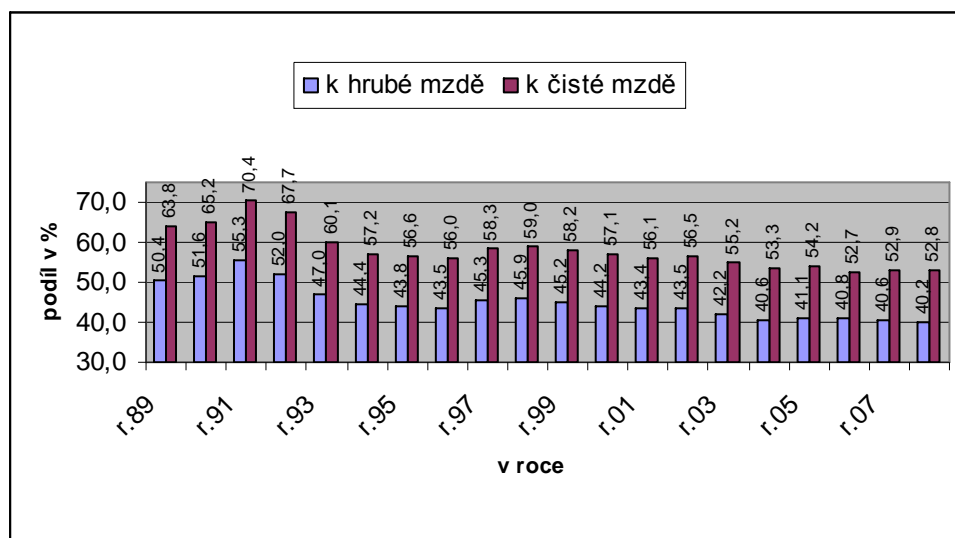
Zdroj: MPSV

⁸ Nařízení vlády č.345/2001Sb., o zvýšení důchodů v roce 2001

⁹ Nařízení vlády č.337/2003Sb., o zvýšení důchodů v roce 2004

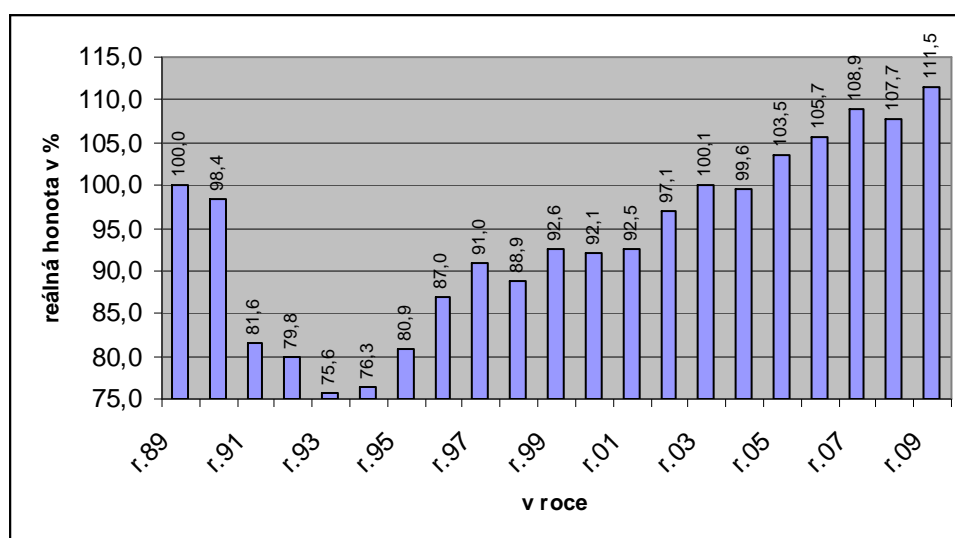
Grafy 4.2. a 4.3. dále mapují podíl průměrného vypláceného starobního důchodu k průměrné mzdě za období 1989 až 2008 a reálnou hodnotu průměrného vypláceného starobního důchodu za roky 1989 až 2009.

Graf 4.2. Podíl průměrného vypláceného starobního důchodu k průměrné mzdě

Zdroj: MPSV

Graf 4.3. Reálná hodnota průměrného vypláceného starobního důchodu

Zdroj: MPSV

Reálná hodnota průměrného samostatně vypláceného starobního důchodu se v roce 2009 zvýšila o 4,0 p.b. Dosáhla tak úrovně 111,5% reálné hodnoty samostatně vypláceného starobního důchodu v roce 1989. V roce 2009 zároveň dosáhla své nejvyšší hodnoty od roku 1989.

4.5 Hlavní problémy současného důchodového systému

Přijetí nového zákona o důchodovém pojištění v roce 1995 sebou přineslo, zejména z dlouhodobého hlediska, řadu pozitivních prvků. Postupem času se však začaly projevovat nedostatky, které reformní opatření realizovaná za účinnosti zákona o důchodovém pojištění koncepčním způsobem nevyřešila.

4.5.1 Nedostatečná připravenost na stárnutí populace

Stárnutí populace lze zcela jistě považovat za jednu z nejviditelnějších společenských a ekonomických změn odehrávajících se v současném světě. V několika posledních letech došlo v ČR k hlubokému propadu porodnosti a současně k prodlužování doby dožití. Vysoká intenzita těchto změn směřuje k postupnému, ale relativně rychlému stárnutí české populace.

Údaje uvedené v tabulce 4.5. vykazují věkové složení obyvatelstva České republiky v roce 2008, kdy Česká republika čítala 10 467 542 obyvatel. (Ke dni 30.9.2009 měla Česká republika celkem 10 501 197 obyvatel¹⁰). Graf 4.4. pak z hlediska České republiky ukazuje vývoj počtu důchodců a vyplácených dávek nárokovaných z důchodového pojištění za roky 1998 až 2009.

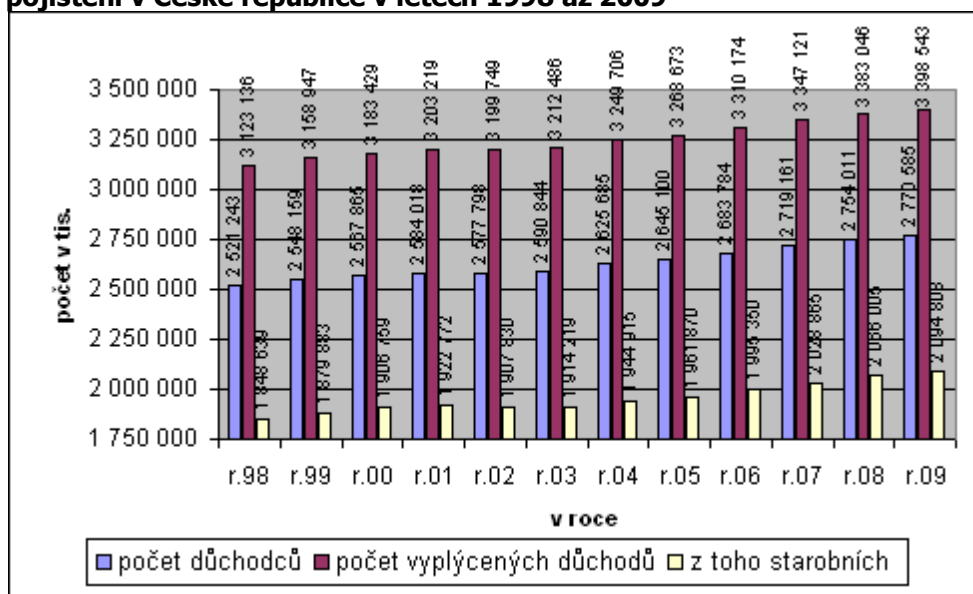
¹⁰ <http://www.czso.cz/>, 26.2.2010

Tabulka 4.5. Věkové složení obyvatel České republiky v roce 2008

Věk	0	1 až 4	5 až 9	10 až 14	15 až 19	20 až 24	25 až 29	
Muži	61 444	217 246	236 757	244 506	326 658	365 813	405 728	
Ženy	58 470	206 032	223 707	231 845	310 590	341 688	378 855	
CELKEM	119 914	423 278	460 464	476 351	637 428	707 501	784 613	
Věk	30 až 34	35 až 39	40 až 44	45 až 49	50 až 54	55 až 59	60 až 64	
Muži	483 873	409 219	363 220	332 724	363 410	371 957	334 071	
Ženy	458 631	384 997	344 776	321 774	367 542	392 491	373 336	
CELKEM	942 504	794 216	707 996	654 498	730 952	764 448	707 407	
Věk	65 až 69	70 až 74	75 až 79	80 až 84	85 až 89	90 až 94	95 +	
Muži	228 619	153 056	125 303	75 195	31 366	4 692	1 490	
Ženy	277 309	210 276	199 663	149 968	78 936	14 856	5 363	
CELKEM	505 988	363 332	324 996	225 163	110 302	19 548	6 853	
MUŽI CELKEM	5 136 377		ŽENY CELKEM		5 331 165		MUŽI, ŽENY CELKEM	10 467 542

Zdroj: ČSU (Stav k 31.12.2008)

Graf 4.4. Počet důchodců a vyplácených dávek nárokovaných z důchodového pojištění v České republice v letech 1998 až 2009

Zdroj: ČSSZ (Jedná se o důchodce a důchody vyplácené v ČR, tj. bez výplat do ciziny.)

Z výše uvedených údajů jednoznačně vyplývá, že demografický vývoj není příznivý. Dynamika růstu podílu osob starších 65 let na celkové populaci ČR

napovídá, že demografická míra závislosti, tj. podíl osob ve věku 65let a více a osob ve věku od 15 do 64 let, se zvýší ze své současné hodnoty 0,20 téměř trojnásobně. Po roce 2050 by měla dosahovat hodnoty téměř 0,60. Počet důchodců, kterým Česká správa sociálního zabezpečení vyplácí dávku důchodového pojištění nezadržitelně roste. Celkový počet vyplácených důchodů v České republice se za více než deset let navýšil o 275 407, tj. o 8,8%. Z hlediska druhů vyplácených důchodů, lze nejvyšší nárůst zaznamenat u starobních důchodů, kde došlo k navýšení o 246 169, tj. o 13,3%. Počet vyplácených invalidních důchodů se od roku 1998 navýšil o 11%, z celkového počtu 528 563 na 586 867, u pozůstalostních důchodů naopak došlo k poklesu o 4%, z celkového počtu 745 934 na 716 868. Vzhledem k tomu, že řadě lidí je vyplácen zároveň starobní a pozůstalostní důchod, jedná se o tzv. souběh důchodů, není celkový počet důchodců a počet vyplácených důchodů totožný. Pro úplnost dodejme, že roste také počet vyplácených důchodů do zahraničí. Zatímco ke konci roku 1998 jich bylo poukázáno celkem 20 240, ke dni 30.9.2009 počet zaslaných důchodů činil 55 751. Česká správa sociálního zabezpečení vyplácí důchody celkem do 64 zemí světa, nejvíce na Slovensko, do Polsko a Německa.

Tento vývoj se velmi negativně projeví v základním důchodovém pojištění. Zachování stávajících parametrů systému, by mělo za následek výrazné zvýšení výdajů na důchody, a to o více než o 4% HDP. Systém by se tak stal finančně neudržitelným. Provedené odhady ukazují, že růst výdajů je ze 4/5 způsoben prodlužující se dobou dožití a z 1/5 nízkou porodností. Reforma základního důchodového pojištění se tedy bude muset primárně zaměřit na eliminaci negativního dopadu plynoucího z rostoucí doby dožití. Je nezbytné parametry nastavit tak, aby došlo k omezení případných mezigeneračních nespravedlností.

Dlouhodobá nízká porodnost vede pak ke zvýšení výdajů základního důchodového pojištění asi o 0,9% HDP, což představuje pokles průměrné úrovně vyplácených důchodů téměř o 10%.

4.5.2 Nivelizace důchodů a vysoká míra příjmové solidarity

Vlivem příjmové solidarity dochází k vyšší míře náhrady předdůchodových příjmů u osob s dlouhodobě nízkými příjmy. Na druhé straně u skupin s vysokými příjmy se příjmová solidarita projevuje v míře podstatně nižší. Uplatňovaný princip solidarity v základním důchodovém pojištění tak umožňuje zabránit sociálnímu vyloučení a ohrožení chudobou některých skupin obyvatel, ale není motivačním faktorem pro účast na základním důchodovém pojištění. Míra solidarity je určována převážně mírou příjmové redistribuce, a tím i klesající diferenciací důchodů. S ohledem na očekávaný demografický vývoj a s ním související negativní dopad do finanční stability základního důchodového pojištění, můžeme očekávat spíše posilování nivelizace důchodů, zejména u důchodů vymezených z nižších než průměrných příjmů. Zvýšení nivelizace by pak mohlo umožnit určité posílení ekvivalence u osob s nadprůměrnými příjmy. Tím by se také posílila jejich motivace k platbám pojistného.

4.5.3 Neexistence stropu pojistného

Pro osoby s nadprůměrnými příjmy je nutnost odvádět pojistné ze všech příjmů bez omezení silnou motivací k vyhýbání se zcela nebo z části placení pojistného. Tento záměr vede ke snížení příjmů základního důchodového systému a k nedostatečnému krytí těchto osob základním důchodovým pojištěním. Tato skutečnost může mít velmi negativní dopad na jejich příjmy ve stáří.

S ohledem na omezení případných rizik stability základního důchodového pojištění při posílení ekvivalence a nezbytné vyplácení relativně vysokých

důchodů je zavedení stropu pojistného účelné. Tento krok by měl být prováděn zejména s ohledem na středně příjmové skupiny obyvatel tak, aby financováním existující solidarity základního důchodového pojištění nebyli nadměrně zatěžováni.

Od přijetí nového zákona o důchodovém pojištění v roce 1995 již doznal český důchodový systém v tomto ohledu určitých změn. Od roku 2008 byl zaveden maximální strop pojistného pro osoby samostatně výdělečně činné i pro zaměstnance.

4.5.4 Nízký reálný věk odchodu do důchodu

Hlavní problém lze spatřovat v tom, že prodlužování doby dožití není prozatím doprovázeno odpovídajícím prodloužením pracovního života. I zde byla od roku 1995 přijata určitá opatření (zvýšení procentní sazby pro snížení starobního důchodu z důvodu využití možnosti předčasného odchodu v roce 2001 a také omezení možností odchodu do předčasného starobního důchodu v roce 2003), která motivaci pro předčasný odchod do důchodu snížila. Na druhé straně navýšení procentní sazby za dobu výdělečné činnosti vykonávané po vzniku nároku na starobní důchod bez jeho výplaty v roce 2001 rozhodnutí pojištěnců odložit odchod do starobního důchodu podpořilo.

Dosavadní stagnace reálného věku odchodu do důchodu byla zapříčiněna především rozšířenou možností předčasného odchodu do důchodu. Od roku 1996 zákon umožňuje předčasný odchod do starobního důchodu, a to až o 3 roky dříve před dosažením zákonem stanoveného důchodového věku. Tato skutečnost dočasně negovala postupné zvyšování věkové hranice odchodu do důchodu. Dalším faktorem, který mohl přispět ke stagnaci reálného věku odchodu do důchodu, byla možnost souběhu starobního důchodu s příjmem s výdělečné činnosti. Omezení, kdy v období dvou let po vzniku nároku na

důchod náležela jeho výplata v souběhu s výdělečnou činností pouze v případě, že příjem nepřesáhl stanovenou hranici, bylo zrušeno. Zrušení tohoto omezení mělo pozitivní dopad na trh práce, neboť pojištěnec, který je poživatelem starobního důchodu může zůstat na trhu práce, aniž by výše příjmu měla vliv na výplatu jeho důchodu. V budoucnu lze předpokládat, že reálný věk odchodu do důchodu se bude navyšovat v souladu se zvyšováním důchodového věku (reálný věk se bude udržovat vůči důchodovému věku pravděpodobně stabilní).

V souvislosti s nezbytný poklesem průměrné úrovně vyplácených důchodů bude důležité zvážit parametry předčasných starobních důchodů, aby se mimo jiné také zabránilo zvýšení rizika chudoby starších osob.

4.5.5 Nepřiměřený rozsah náhradních dob pojištění

Náhradní doby pojištění (dále jen NDP) výrazně ovlivňují finanční bilanci základního důchodového pojištění. Jedná se o doby, které tvoří téměř 1/4 všech započítávaných dob pojištění, avšak nejsou z nich odváděny žádné platby. Mezi tyto doby řadíme např. dobu soustavné přípravy na budoucí povolání, dobu v evidenci úřadu práce, péči o dítě ve věku do čtyř let, pobírání dávek nemocenského pojištění atd.¹¹ Zápočet těchto dob u osob s přerušovanou profesní kariérou snižuje riziko neúčasti v základním důchodovém pojištění, na druhé straně široký okruh těchto dob negativně působí na ochotu platit pojistné. Vše je navíc podporováno relativně mírně stanovenou podmínkou získání potřebné doby pojištění pro nárok na starobní důchod alespoň 25let (včetně NDP).

Široký okruh NDP je v důchodovém systému financován v rámci solidarity. Tento fakt vede k nutnosti relativně vysoké sazby pojistného, což má negativní dopad na trh práce. Restrukturalizace příjmů pojistného zavedením

¹¹ Více viz. §5 odst.1 písm.m) až u) zákona č.155/95 Sb., o důchodovém pojištění, platném znění.

pojistného pro všechny doby pojištění by umožnila snížit sazbu pojistného stanoveného jako přímé odvody z mezd. Došlo by tak k zprůhlednění postavení osob krytých NDP s ohledem na získání důchodového nároku. Uvedené řešení by zároveň odpovídalo záměru oddělit hospodaření základního důchodového pojištění od státního rozpočtu.

4.5.6 Postavení osob samostatně výdělečně činných

Přestože osoby samostatně výdělečně činné (dále jen OSVČ) mají odlišnou právní úpravu pro stanovení vyměřovacího základu pro pojistné, nemají vlastní schéma systému důchodového pojištění. Výši vyměřovacího základu si podle stanovených pravidel volí samy. S ohledem na snahu maximalizovat své současné příjmy, existenci příjmové solidarity a maximalizaci individuálního výnosu si převážně volí nejnižší možný vyměřovací základ. Důsledkem nižší míry podílu OSVČ na úhradě základního důchodového pojištění je přiznávání nízkých důchodů těmto osobám a z toho plynoucí zvýšené riziko chudoby a vzniku dodatečných nákladů v jiných sociálních systémech. Zmíněné potenciální riziko je nezbytné co nejvíce omezit. OSVČ by neměly díky pojištění získávat výhodnější postavení na trhu práce, na druhé straně by určitá část těchto osob neměla být zatížena nadměrnými odvody.

4.5.7 Postavení a modernizace hlavního nositele pojištění

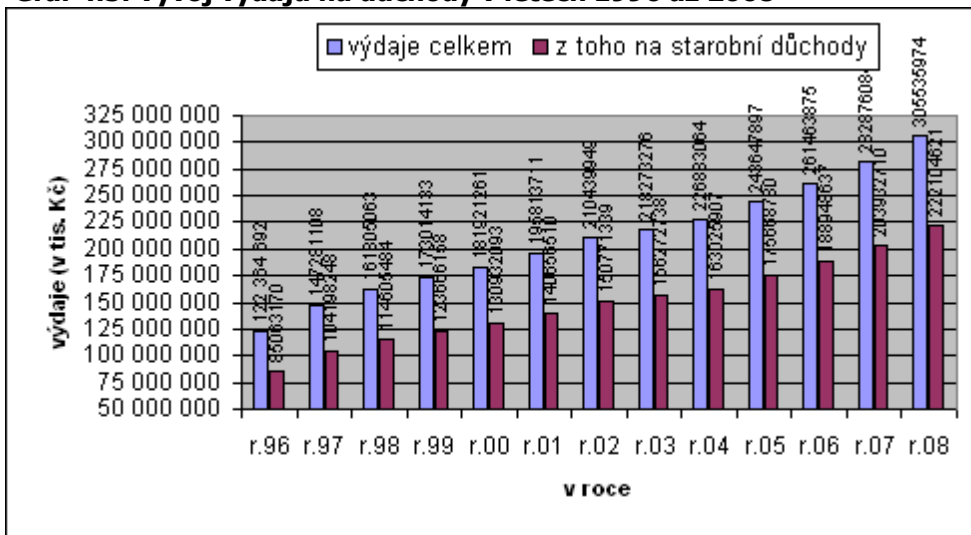
Česká správa sociálního zabezpečení (dále jen ČSSZ) dlouhodobě zvládá úkoly na ní kladené příslušnými právními předpisy i některé další úkoly, které musí zajišťovat, ačkoliv s její činností přímo nesouvisejí, ve velmi složité finanční i personální situaci, v podstatě bez rezerv. Důsledkem neřešení této neudržitelné situace může být neschopnost ČSSZ plnit nejen své úkoly

dosavadní, ale i ty nové. Vše může vést až k selhání administrace důchodového pojištění.

Důležitým krokem k řešení této situace by bylo oddělení hospodaření základního důchodového pojištění a státního rozpočtu. Zákon o Sociální pojišťovně, který nebyl v Poslanecké sněmovně v roce 2001 schválen, návrh tohoto kroku obsahoval. Výše zmíněný návrh však obsahoval i princip tripartitně řízeného nositele pojištění. Ten se podle zkušeností okolních států ukazuje jako problematický.

Finanční neudržitelnost současného průběžně financovaného důchodového systému je všeobecně známým faktem. Následující graf 4.5. ukazuje vývoj výdajů na důchody od roku 1996 do roku 2008. Údaje v tabulce 4.6. pak vykazují příjmy z pojistného na sociálním zabezpečení v letech 2008 a 2009.

Graf 4.5. Vývoj výdajů na důchody v letech 1996 až 2008

Zdroj: ČSSZ

Tabulka 4.6. Příjmy z pojistného na sociální zabezpečení (v mil. Kč)

	r.2009	r.2008	Změna
Příjmy z pojistného na důchodové pojištění	301 143	310 909	-9 766
Příjmy z pojistného na nemocenské pojištění	23 350	46 697	-23 347
Příjmy z pojistného na příspěvek na státní politiku zaměstnanosti	13 264	17 762	-4 497
Příjmy z pojistného na sociální zabezpečení	337 758	375 368	-37 610

Zdroj: ČSSZ

Z výše uvedených skutečností i dlouhodobých prognóz vyplývá, že současná poměrně benevolentně nastavená pravidla pro přiznávání dávek důchodového pojištění přestanou být zcela jistě do budoucna pro důchodový systém únosná. Je nezbytné přistoupit k určité úpravě podmínek nároku na tyto dávky, zejména z hlediska důchodového věku a potřebné doby pojištění.

Rok 2010 je vyznaným rokem v oblasti důchodového pojištění. V návaznosti na nezbytnost zahájení první etapy důchodové reformy dochází v této oblasti od 1.1.2010 k významným změnám. Vzhledem k tomu, že se jedná převážně o úpravu základních parametrů pro výpočet dávek, jsou tyto změny nazývány změnami parametrickými. Navzdory tomu, že potřeba odbřemenit stávající důchodový systém se stává stále naléhavější, rozhodli se zákonodárci dosud získané nároky v oblasti důchodového pojištění zachovat. Dílčí omezení se tak dotknou až důchodových nároků vzniklých v budoucnu. S ohledem na to, aby veřejnost měla dostatek času se novým podmínkám přizpůsobit, začnou se účinky parametrických změn projevovat postupně.

5. ROZBOR JEDNOTLIVÝCH REFORMNÍCH NÁVRHŮ A SIMULACE JEJICH DOPADU

První tzv. základní varianta návrhu důchodové reformy byla vypracována týmem expertů, který byl sestaven v roce 2004 v souladu s dohodou tehdejších předsedů politických stran. Návrh vycházel z předpokladu, že nebudou provedeny žádné legislativní změny a vláda se bude držet minimální valorizace důchodu, která je stanovena zákonem. Jednalo se tedy o projekci vývoje současného důchodového systému bez reformy. Jejím hlavním cílem bylo demonstrovat rozsah problému důchodového systému v případě, že by nebyl reformován a zároveň položit základ pro hodnocení efektu jeho různých parametrických úprav.

Ustanovený výkonný tým složený z odborníků Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva financí následně kvantifikoval pět předložených variant reformy důchodů¹², přičemž předpokládaný počátek všech reformních návrhů byl stanoven na rok 2007. Předloženy byly:

- varianta rovného důchodu ODS
- varianta NDC systému ČSSD
- varianta parametrické optimalizace důchodového systému KSČM
- varianta částečného dobrovolného vyvázání (opt- out) KDU – ČSL
- varianta kombinovaného systému US – DEU

Principem návrhu ODS je zajištění rovného důchodu, důchodu stejného pro všechny, z průběžně financovaného státního pilíře, a to ve výši 20% průměrné mzdy. Zároveň klesá váha státního důchodového zabezpečení,

¹² Více k jednotlivým variantám viz. Závěrečná zpráva (Výkonný tým), Praha, 2006

zvyšuje se prostor soukromého dobrovolného zabezpečení a dochází ke snížení povinné pojistné platby.

Návrh ČSSD je i nadále založen na průběžně financovaném státním systému. Nově jsou v centrální databázi vytvořeny individuální pomyslné účty, tzv. NDC systém, na kterých se každému jedinci monitoruje stav odvedeného pojištění. Zůstatek pomyslného individuálního účtu jedince má pak vliv na výši starobního důchodu. Pro ochranu jedinců s nízkými příjmy se zavádí institut tzv. minimálního garantovaného důchodu.

Návrh KSČM zachovává současný stav důchodového systému. Od roku 2030 dochází k růstu důchodového věku na 65 let. Prostřednictvím různých opatření (přesun prostředků z ostatních částí státního rozpočtu a zvýšení daňové zátěže práce) je plánováno posílení příjmové strany důchodového systému. Vše je koncipované tak, aby kumulované saldo důchodového systému bylo v roce 2100 nulové.

KDU-ČSL ve svém návrhu zakládá více zdrojové financování důchodového systému. Pilíř PAYG DB prochází parametrickými úpravami, které posilují jeho solidaritu. Je umožněn převod části prostředků ze státního systému na vlastní kapitálový účet. Tím se zvyšuje ekvivalence systému pro ty, jenž tuto možnost využijí. Ti co se rozhodnou částečně vyvázat ze státního pilíře, již nemohou vzít svoji volbu zpět.

Návrh kombinovaného systému US-DEU přináší pro současný systém PAYG DB takové parametrické reformy, které zvyšují jeho ekvivalenci. Z hlediska parametrických změn bylo počítáno s navyšováním věkové hranice pro odchod do důchodu, se změnou redukčních hranic a nulovou valorizací základní výměry důchodu, se zvýšením sankcí u předčasných důchodů a další. Současně je zaváděn fondový pilíř. Rozhodnutí o částečném opt-out je dobrovolné.

Pro úplnost dodejme, že US-DEU po volbách v roce 2006 již dále nebyla parlamentní stranou. Novou, v pořadí pátou, parlamentní stranou se tak stala Strana zelených.

*„Strana zelených podporuje přechod na kombinovaný zásluhový důchodový systém s garantovaným minimálním důchodem a smíšeným financováním, který zabezpečuje diverzifikaci rizik. Základem důchodového systému je kombinovaný třípilířový model.“*¹³ Prvním pilířem je reformovaný, silný, státem garantovaný systém důchodu, průběžně financovaný a založený na mezigenerační solidaritě. Druhý pilíř důchodového systému je fondový, jedná se o penzijní fondy na komerční bázi. Třetím, zcela dobrovolným pilířem důchodového systému jsou dobrovolná penzijní připojištění se státním příspěvkem, soukromá životní pojištění či jiná individuální spoření, kdy je klient daňově zvýhodňován.

Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v červnu 2006 daly, na základě koaliční dohody parlamentních stran ODS, KDU-ČSL a SZ, vznik tří etapové důchodové reformy, přičemž všechny její etapy byly plánovány v daném volebním období. Přes tento původní záměr se podařilo prosadit pouze první etapu důchodové reformy, a to s účinností k 1.1. 2010.

První etapa důchodové reformy sebou přináší významné parametrické změny průběžného důchodového systému a vytváří tak prostor pro další úpravy. U starobních důchodů dochází z hlediska parametrických změn zejména k pokračování procesu postupného zvyšování důchodového věku až na hranici 65 let pro muže a bezdětné ženy, k prodloužení potřebné doby pojištění pro nárok na starobní důchod ze současných 25 na 35 let pojištění, k redukci zápočtu NDP, k větší flexibilitě při odchodu z práce do důchodu nebo zavedení vyššího

¹³ <http://www.zeleni.cz/59/rubrika/volebni-program/>, 3.2.2008 (Důchodová reforma, SZ, Praha)

krácení předčasného starobního důchodu za období chybějící do dosažení důchodového věku v případě, jde-li o období delší dvou let. Ke změnám dochází i u invalidních důchodů. Zavádí se třístupňová invalidita, invalidní důchod vyplácený ke dni 65 roku věku je transformován na důchod starobní. U pozůstalostních důchodů dochází k navázání věku pro nárok na „trvalý“ pozůstalostní důchod na důchodový věk.

Cílem první etapy důchodové reformy je zajištění dlouhodobé finanční stability celkového důchodového systému.

V rámci druhé etapy důchodové reformy je počítáno se změnami v základním i doplňkovém systému. Řešeny tak budou otázky problematiky financování základního důchodového pojištění i soukromých důchodů. V této souvislosti budou připravena a realizována určitá opatření. V oblasti veřejného základního důchodového pojištění se jedná zejména o vytvoření rezervy pro důchodovou reformu, v oblasti soukromých důchodů pak především o oddělení majetku účastníků a akcionářů, rozšíření portfolia fondů s možností získat vyšší výnos a podporu čerpání životních penzí.

Hlavní principy druhé etapy důchodové reformy lze spatřovat v zachování současné úrovně ochrany v důchodovém systému (NDP, základní výměra), v posílení diverzifikace finančních zdrojů pro příjem ve stáří (kombinace průběžného a fondového financování), v dobrovolnosti rozhodnutí o vstupu do druhého pilíře, ve spolupráci veřejného a soukromého sektoru, v anonymitě ve vztahu pojištěnec – poskytovatel a v klíčové roli ČSSZ (prostředník mezi pojištěncem a poskytovatelem).

Záměrem třetí etapy důchodové reformy je řešit diversifikaci zdrojů pro příjmy ve stáří s využitím možnosti přesměrovat určitou část z povinných plateb pojistného na základní důchodové pojištění na základně dobrovolné volby

pojištěnce do soukromého systému. Je počítáno s vytvořením druhého pilíře na bázi částečného vyvázání ze základního systému, tzv. opt-out.

Třetí etapa důchodové reformy by měla být vybudována na těchto hlavních principech: operátorem budou instituce, které obdrží speciální licence (pro spořicí a výplatní fázi); hospodaření operátorů bude maximálně transparentní; minimálním požadavkem bude nabídka tří základních investičních strategií (progresivní, vyvážené, konzervativní) s automatickým přesunem do konzervativní strategie v určitém věku; z druhého pilíře bude vyplácen pouze starobní důchod, a to jako důchod třísložkový nebo jako definovaný základní typ anuity.

5.1. Makrofinanční kritéria reformních návrhů

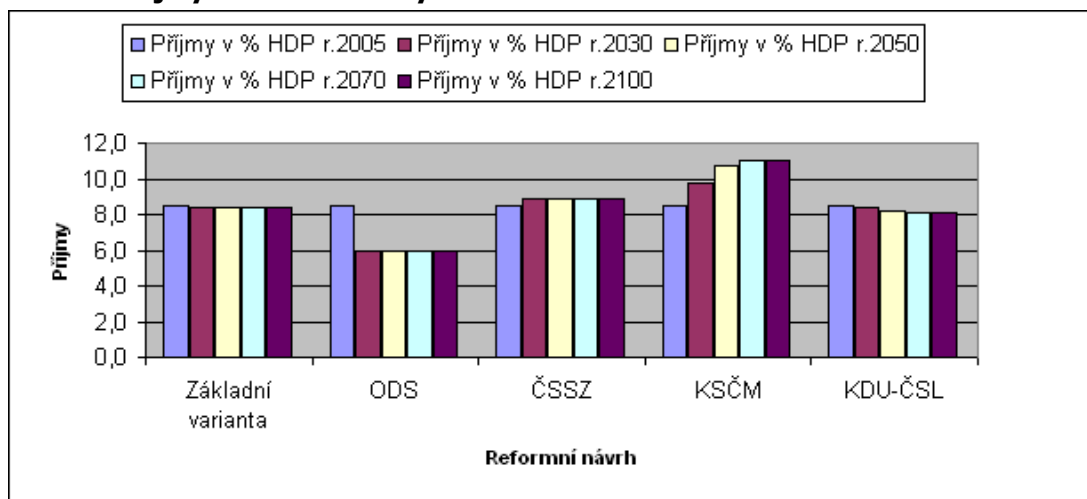
Cílem důchodové reformy je zejména z dlouhodobého hlediska zajistit finanční stabilitu celého důchodového systému. Je proto nezbytné, hodnotit jednotlivé varianty z hlediska makrofinančních kritérií, která s celkovým vývojem bilance důchodového systému souvisejí. Mezi tyto ukazatele řadíme příjmy, výdaje, saldo a kumulované saldo důchodového systému, příspěvkovou sazbu a celkový náhradový poměr. Následující grafy 5.1., 5.2. a tabulky 5.1. – 5.3. mapují vývoj makrofinančních kritérií jednotlivých reformních návrhů v průběhu projekčního období, tj. v letech 2005 až 2100.¹⁴

Graf 5.1. ukazuje, že příjmy důchodového systému jsou v základní variantě dlouhodobě stabilní na úrovni 8,4%. S výjimkou návrhu parametrické optimalizace KSČM, nepovažují ostatní varianty zvyšování příjmové strany systému za řešení. Druhou politickou stranou, která se uchyluje ke zvýšení příjmů je ČSSD, jedná se však o nárůst řádově nižší, pouze o 0,5%. Ostatní

¹⁴ Návrh US-DEU nebyl analyzován, neboť tato strana již není stranou parlamentní. V tabulkách a grafech nejsou uvedeny hodnoty jednotlivých ukazatelů SZ a návrhu současné koaliční vlády, neboť tyto návrhy nebyly součástí Závěrečné zprávy Výkonného týmu z roku 2005.

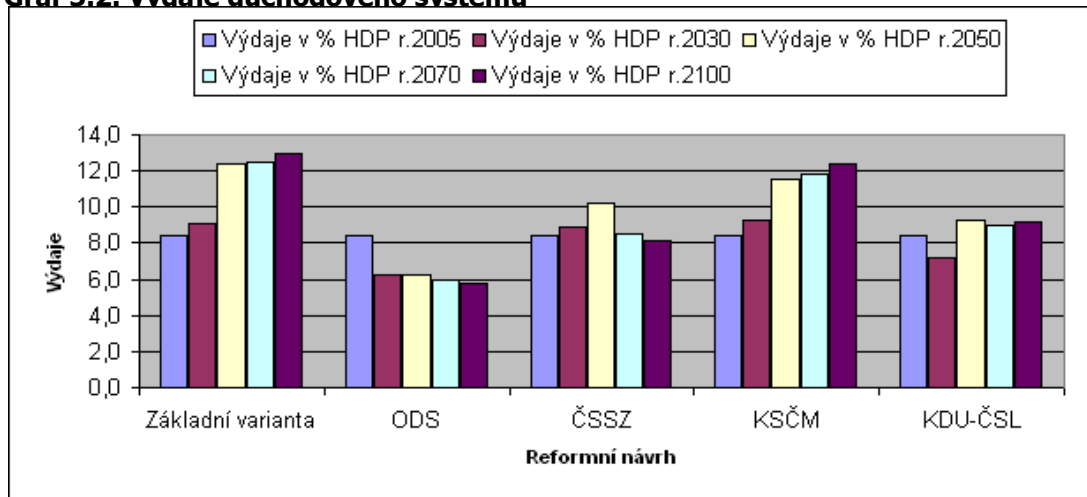
varianty vedou k poklesu příjmů systému. Nejvyšší omezení příjmů státního důchodového systému zaznamenává návrh ODS, a to až na hranici 6% HDP.

Graf 5.1. Příjmy důchodového systému

Zdroj: <http://www.reformaduchodu.cz/>, (Závěrečná zpráva, Výkonný tým, Praha, 2005)

Graf 5.2. Výdaje důchodového systému

Zdroj: <http://www.reformaduchodu.cz/>, (Závěrečná zpráva, Výkonný tým, Praha, 2005)

Výdaje návrhu koaliční vlády, po realizaci I. etapy důchodové reformy, by v roce 2030 dosahovaly 8% v roce 2050 pak 10,7% HDP.¹⁵

¹⁵ <http://www.mpsv.cz/cs/5107/> Důvodová zpráva, MPSV, Praha

Téměř všechny varianty vedou, v porovnání se základní variantou, k omezení výdajů. Liší se však svojí intenzitou a časováním úsporných opatření. Varianta rovného důchodu ODS přináší nejvyšší pokles výdajů, a to až pod hranici 6%. Varianty ČSSD a KDU-ČSL stlačují výdaje na úroveň okolo 8%. Nejmenší pokles je zaznamenán u varianty KSČM, kdy výdaje dosahují až 12,4% HDP.

Tabulka 5.1. Saldo a kumulované saldo důchodového systému

Saldo (v % HDP)					
	r.2005	r.2030	r.2050	r.2070	r.2100
Základní varianta	0,2	-0,7	-4,0	-4,3	-4,5
ODS	0,2	-0,2	-0,2	0,0	0,2
ČSSZ	0,2	0,0	-1,3	0,4	0,8
KSČM	0,2	0,4	-0,7	-0,8	-1,4
KDU-ČSL	0,2	0,9	-0,2	0,1	-0,3
Kumulované saldo (v % HDP)					
	r.2005	r.2030	r.2050	r.2070	r.2100
Základní varianta	0,3	4,4	-42,7	-127,2	-244,1
ODS	0,3	-17,6	-17,2	-19,9	-13,4
ČSSZ	0,3	9,6	-5,6	-22,3	-11,3
KSČM	0,3	27,8	34,0	24,3	0,0
KDU-ČSL	0,3	11,7	25,6	32,9	53,3

Zdroj: <http://www.reformaduchodu.cz/>, (Závěrečná zpráva, Výkonný tým, Praha, 2005)

Saldo varianty koaliční vlády, po parametrických úpravách v rámci I. etapy důchodové reformy, okolo roku 2030 klesá na úroveň 0%, v roce 2050 lze očekávat hodnotu na hranici -2,7%.¹⁶

Saldo důchodového systému umožňuje posoudit, zda jsou jednotlivé varianty z dlouhodobého hlediska finančně udržitelné a zda nevytváří pouze

¹⁶ <http://www.mpsv.cz/cs/5107/> Důvodová zpráva, MPSV, Praha

důchodové závazky, které v budoucnu nebude možné plnit. Bude-li zachován stávající systém v nezměněné podobě, nebude možné financovat růst výdajů na důchody jinak než deficitně a systém by byl odsouzen k zániku. Na rozdíl od základní varianty jsou všechny návrhy politických stran dlouhodobě finančně udržitelné. Stabilitu návrhu parametrických optimalizací KSČM je možné považovat za spornou, neboť přesun prostředků z jiných částí státního rozpočtu sebou přináší přesun deficitu důchodového systému do jiných částí veřejných financí.

Tabulka 5.2. Celkový náhradový poměr (v %)

	r.2005	r.2030	r.2050	r.2070	r.2100
Základní varianta	42,1	37,0	38,2	38,0	38,0
ODS	42,1	26,1	20,7	20,0	20,0
ČSSZ	42,1	39,9	36,8	30,3	27,4
KSČM	42,1	37,7	40,1	40,9	41,1
KDU-ČSL	42,1	29,8	30,5	28,9	28,3

Zdroj: <http://www.reformaduchodu.cz/>, (Závěrečná zpráva, Výkonný tým, Praha, 2005)

Hodnoty ukazatele pro variantu koaliční vlády, po realizaci I.etapy důchodové reformy, dosahují v roce 2030 úrovně okolo 36%, v roce 2050 pak 38% průměrné hrubé mzdy.¹⁷

Celkový náhradový poměr vyjadřuje poměr průměrného starobního důchodu k průměrné hrubé mzdě. Jedná se o agregovaný ukazatel, který shrnuje proces zvyšování důchodového věku, výši nově přiznávaných důchodů, míru valorizace a strukturu nově přiznávaných a vyplácených důchodů. Za stejným celkovým náhradovým poměrem se mohou skrývat značné rozdíly ve výši individuálních náhradových poměrů, jenž souvisí s mírou redistribuce v systému.

¹⁷ <http://www.mpsv.cz/cs/5107/> Důvodová zpráva, MPSV, Praha

Nejvyšší náhradový poměr zajišťuje návrh KSČM, jako jediný udržuje náhradový poměr na úrovni 40% průměrné hrubé mzdy. Náhradový poměr nemusí vypovídat o schopnosti systému chránit občany před chudobou, která je stanovena na úrovni 24,5% průměrné hrubé mzdy¹⁸. Chudobu nejlépe odstraňují velké solidární státní důchodové systémy. Plně ekvivalentní systémy, např. systém NDC, chrání občany s nízkými příjmy před chudobou obtížněji.

Tabulka 5.3. Příspěvková sazba (v % hrubé mzdy)

	r.2005	r.2030	r.2050	r.2070	r.2100
Základní varianta	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0
ODS	28,0	20,0	20,0	20,0	20,0
ČSSZ	28,0	29,6	29,6	29,6	29,6
KSČM	28,0	29,6	33,6	34,5	34,5
KDU-ČSL ¹⁹	-	-	-	-	-

Zdroj: <http://www.reformaduchodu.cz/>, (Závěrečná zpráva, Výkonný tým, Praha, 2005)

Ve srovnání se základní variantou dochází ke zvýšení příspěvkové sazby pouze u návrhů ČSSD a KSČM. Zvyšování příjmů důchodového systému se v konečném důsledku projeví poklesem disponibilního příjmu a úspor domácností, tím však dojde k omezení prostředků jedinců na zabezpečení z vlastních zdrojů ve stáří.

Pro úplnost dodejme, že SZ posiluje příjmy státního důchodového systému o výtěžek ekologické daňové reformy. Toto posílení příjmové stránky systému umožňuje postupné snížení současné vysoké pojistné sazby na důchodové zabezpečení. V důsledku této úpravy dochází ke snížení zdanění práce, které bude pozitivně působit na trh práce, podpoří růst zaměstnanosti

¹⁸ Stanovená hranice odpovídá současné výši životního minima v ČR a je v souladu s nastavením obdobných institutů v zemích EU

¹⁹ Hodnoty varianty KDU-ČSL nejsou uvedeny, neboť příspěvkovou sazbu není možné s ohledem na existenci opt-outu a postupný náběh sazby vyjádřit jedním číslem.

a konkurenceschopnost podniků. Z celkového hlediska se jedná o operaci fiskálně neutrální, ale příznivou z hlediska makroekonomických efektů. Dalšího zvýšení finančních zdrojů je dosaženo zákonem stanovené minimální valorizace důchodu či zavedením plateb za NDP.

V porovnání se základní variantou vedou ostatní návrhy k omezení výdajů. Lze říci, že existují tři možnosti jak snížit výdaje na důchody, a to navýšením zákonem stanovené věkové hranice pro odchod do důchodu, snížením úrovně nově přiznávaných důchodů a pomalejší valorizací. Reformní návrhy jednotlivých politických stran užívají těchto nástrojů v různých kombinacích a mírách. Posunutím statutární hranice pro odchod do důchodu dochází k navýšení počtu ekonomicky aktivních osob, vyšší míře participace na trhu práce a zvýšení zaměstnanosti. Vyšší počet zaměstnaných osob způsobuje růst úrovně a dynamiky vytvořeného reálného HDP. Vzhledem k tomu, že finanční udržitelnost systému je závislá jak na míře zaměstnanosti, tak na výši náhradového poměru, plánují všechny varianty snížení náhradového poměru ve státním pilíři, opět rozdílným tempem a finální úrovní.

Dalším aspektem je posilování ekvivalence mezi objemem naspořených prostředků na důchod a velikostí důchodu samotného a omezování míry solidarity. Některé návrhy umožňují snížení pojistné sazby a dávají možnost částečně se ze státního pilíře vyvázat. Příjmově silnější supiny si tak mohou, bez ohledu na parametry průběžného státního systému, svůj důchod zvýšit. Kapitálové trhy umožňují jedinci více zdrojové financování zajištění ve stáří, pohled na jejich stabilitu však není jednotný.

5.2 Mikrofinanční ukazatele reformních návrhů

Další významným hlediskem, které je třeba mít na paměti při posuzování reformních návrhů, jsou mikrofinanční ukazatele, které měří dopad důchodového systému na jednotlivce. Důležité je nejen, zda je systém

dlouhodobě finančně a sociálně udržitelný, schopný dostát důchodovým závazkům, ale také jak dopadá na různé příjmově situované jedince a jakým způsobem redistribuuje důchodová práva uvnitř generací. Mezi mikroekonomická kritéria řadíme individuální náhradový poměr, vnitřní míru výnosu a implicitní daň. Následující tabulky 5.4. a 5.5. zachycují vývoj individuálního náhradového poměru a vnitřní míry výnosu pro muže a ženy v období v období projekce.²⁰ Aby bylo možné varianty lišící se stanovenou věkovou hranicí porovnat, je nutné pracovat s tzv. příjmově typizovaným jedincem (dále jen PTJ).²¹

Tabulka 5.4. Muž - PTJ s průměrnou mzdou v %

		r.2005	r.2030	r.2050	r.2070	r.2100
Základní varianta	Hrubý náhradový poměr	64,6	57,4	57,2	57,2	57,1
	Vnitřní míra výnosu	6,3	6,0	5,5	5,6	5,7
ODS ²²	Hrubý náhradový poměr	64,6	28,9	-	-	-
	Vnitřní míra výnosu	6,0	4,8	5,9	5,8	-
ČSSZ	Hrubý náhradový poměr	64,6	60,6	49,5	44,4	41,6
	Vnitřní míra výnosu	6,3	6,1	4,9	4,7	4,6
KSČM	Hrubý náhradový poměr	64,6	63,0	51,8	51,0	51,0
	Vnitřní míra výnosu	6,3	6,6	5,4	5,3	5,4
KDU-ČSL	Hrubý náhradový poměr bez opt-out	64,6	43,3	41,3	41,3	41,2
	Vnitřní míra výnosu bez opt-out	6,0	4,7	4,3	4,4	4,5
	Hrubý náhradový poměr s opt-out	64,6	47,2	45,6	40,5	39,4
	Vnitřní míra výnosu s opt-out	6,0	4,9	4,4	4,4	4,5

Zdroj: <http://www.reformaduchodu.cz/>, (Závěrečná zpráva, Výkonný tým, Praha, 2005)

²⁰ Dopad návrhu US-DEU nebyl simulován, neboť tato strana již není stranou parlamentní V tabulkách a grafech nejsou uvedeny hodnoty jednotlivých ukazatelů SZ a návrhu současné koaliční vlády, neboť tyto návrhy nebyly součástí Závěrečné zprávy Výkonného týmu z roku 2005.

²¹ Muž a žena se dvěma dětmi, kteří vstupují na trh práce ve věku 20 let a do důchodu odcházejí vždy ve věku 65 let.

²² Hodnoty hrubého náhradového poměru od roku 2040 a vnitřní míry výnosu v závěru projekce nelze zaznamenat u této varianty, s ohledem na konstrukci PTJ. Ten odchází do důchodu vždy v 65 letech, věková hranice se zde zvyšuje, předčasný starobní důchod není možný.

Tabulka 5.5. Žena - PTJ s průměrnou mzdou v %

		r.2005	r.2030	r.2050	r.2070	r.2100
Základní varianta	Hrubý náhradový poměr	82,4	63,0	62,9	62,8	62,8
	Vnitřní míra výnosu	7,5	6,7	6,2	6,1	6,2
ODS ²³	Hrubý náhradový poměr	82,4	30,1	-	-	-
	Vnitřní míra výnosu	7,4	5,4	4,5	6,1	-
ČSSZ	Hrubý náhradový poměr	82,4	60,4	47,9	43,0	40,4
	Vnitřní míra výnosu	7,7	6,6	5,3	4,9	4,9
KSČM	Hrubý náhradový poměr	82,4	63,0	51,8	51,0	51,0
	Vnitřní míra výnosu	7,5	6,6	5,4	5,3	5,4
KDU-ČSL	Hrubý náhradový poměr bez opt-out	82,4	47,9	45,6	45,6	45,5
	Vnitřní míra výnosu bez opt-out	7,4	5,8	5,2	5,2	5,3
	Hrubý náhradový poměr s opt-out	82,4	48,8	45,0	40,6	39,6
	Vnitřní míra výnosu s opt-out	7,4	5,6	4,9	4,9	4,9

Zdroj: <http://www.reformaduchodu.cz/>, (Závěrečná zpráva, Výkonný tým, Praha, 2005)

Individuální náhradový poměr vyjadřuje relaci nově přiznávaného důchodu a posledního předdůchodového příjmu. Je ovlivněn okamžikem odchodu do důchodu a statutární věkovou hranicí. Ve srovnání se základní variantou jsou všechny předložené varianty z hlediska náhradového poměru méně štedré. Vzhledem k tomu, že výše náhradového poměru je ovlivněna výší pojistné sazby a zanedbává vývoj důchodu v průběhu života jedince, mohou si varianty KSČM, ČSSD či KDU-ČSL dovolit vyšší náhradový poměr než varianta ODS, kde je nižší náhradový poměr důsledkem mzdové valorizace

Čím vyšší je náhradový poměr, tím dochází k nižšímu poklesu životní úrovně jedince odchodem do důchodu. Ukazatel vyjadřuje poměr čistého důchodu a hrubé mzdy. Tím do určité míry nadhodnocuje rozdíl mezi posledním příjmem a důchodem. Čím vyšší je rozpětí mezi náhradovými poměry příjmově

²³ Hodnoty hrubého náhradového poměru od roku 2040 a vnitřní míry výnosu v závěru projekce nelze zaznamenat u této varianty, s ohledem na konstrukci PTJ. Ten odchází do důchodu vždy v 65 letech, věková hranice se zde zvyšuje, předčasný starobní důchod není možný.

slabých a silných jedinců, tím více je systém solidární. Dochází k přerozdělování důchodových práv směrem od bohatých jedinců k chudým, čímž se potlačují pojistné prvky systému a pojistné má charakter daně.

Štědrost a míru redistribuce důchodového systému hodnotí nejlépe ukazatel, který zohledňuje celkové výnosy jedince, tj. vnitřní míra výnosu²⁴ (dále jen VMV). Na účast v důchodovém systému pohlíží jako na investici a odstraňuje nevýhody plynoucí ze srovnání variant z hlediska náhradového poměru. Nákladem je placené pojistné, výnosem pak tok důchodů získaných v průběhu života jedince. Není zatížena vyšší pojistné sazby, mírou valorizace ani statutární věkovou hranicí.

Základní varianta vykazuje vysokou míru výnosu, která je však při daných příjmech systému reálně nedosažitelná. Aby byla zachována stávající štědrost systému, muselo by dojít k výraznému nárůstu pojistné sazby. Tím by ale zároveň došlo poklesu míry výnosu. Pořadí variant z hlediska štědrosti systému nelze jednoznačně určit, neboť výnosnost závisí na tom, ke které příjmové skupině se jedinec řadí. Varianty se liší především mírou solidarity. U variant, které umožňují částečné dobrovolné vyvázání se objem solidarity zmenšuje.

Implicitní daň vypovídá o tom, jak důchodový systém ovlivňuje ekonomické rozhodování jedince v předdůchodovém i důchodovém věku o odchodu nebo setrvání na trhu práce. Kladná implicitní daň vyjadřuje čistou ztrátu ze setrvání jednoho dodatečného roku na trhu práce, negativní pak čistý zisk. Neutrální nastavení dávkově definovaného systému z hlediska pojistně-matematického je velmi obtížné. Současný systém není v tomto směru neutrální a může tak ovlivnit rozhodování jedinců o setrvání na trhu práce. Z předložených variant zlepšuje pojistně-matematickou neutralitu NDC systém

²⁴ Kritérium, které nahlíží na důchodový systém jako na celoživotní investici jedince a kalkuluje výnosnost jedince, jde tedy o vztah: placení pojistného vs. získaný důchod

ČSSD, na druhé straně motivaci setrvat na trhu práce po dosažení důchodového věku velmi narušuje rovný důchod ODS.

Výše uvedené srovnání vypovídá o tom, že použití optiky mikrofinančních kritérií rozdíl mezi variantami zvětšuje. Varianty sahají od návrhů plně solidárních až po návrhy vysoce ekvivalentní, různě také ovlivňují rozhodování ekonomických subjektů o setrvání na trhu práce.

Porovnání jednotlivých variant reforem politických stran není snadným úkolem. Každá z variant je komplexním návrhem řešení reformy. Izolace jednoho dílčího ukazatele či parametru tak může vést k určitému zjednodušení.

Změny schválené v rámci první etapy důchodové reformy, které se týkají zejména výdajové stany základního důchodového pojištění, podstatným způsobem přispějí ke zlepšení finanční udržitelnosti důchodového systému a oddálí tak okamžik, kdy výdaje v daném roce na dávky důchodového pojištění převýší příjmy z pojistného na důchodovém pojištění. V současné době činí výdaje na základní důchodové pojištění 8,1% HDP, do roku 2050 by se podle původní právní úpravy zvýšili na 11,7% HDP. V důsledku schválených změn by však mělo dojít pouze ke zvýšení na 10,5% HDP.

První etapa reformy je nejvýraznější změnou důchodového systému od devadesátých let dvacátého století. Penzijní systém by se měl v důsledku tohoto opatření stabilizovat na dobu minimálně třiceti let. Tím byl vytvořen i prostor na přípravu a realizaci dalších případných opatření.

Dopad parametrických úprav první etapy návrhu koaliční vlády, zejména pak zrušení zápočtu doby studia, povede ke snížení úrovně důchodů, neboť navrhovaná úprava přímo ovlivňuje výši jejich procentní výměry. Na druhé straně využití možnosti zvýšení procentní výměry starobního důchodu v případě,

kdy pojištěnec po přiznání a čerpání této dávky vykonává výdělečnou činnost pak u jednotlivých pojištěnců povede ke zvýšení jejich důchodu.

Další dvě etapy, které počítají se změnami v systému základního i doplňkového pojištění a zahrnují možnost částečného přesunu peněz z povinného pojištění do soukromých fondů zatím schváleny nebyly.

6. SROVNÁNÍ SYSTÉMU ČR SE SYSTÉMY VYBRANÝCH ZEMÍ EU

Ze zemí Evropské unie, byli pro srovnání důchodových systémů vybráni zástupci Slovensko, Německo a Rakousko, tedy země jejichž systémy důchodového zabezpečení byly nebo jsou z typologického hlediska systému České republiky nejbliže.

6.1 Slovensko

Původní důchodový systém platný na Slovensku do konce roku 2003, byl označován jako systém zabezpečující přiměřenou náhradu příjmu. Jednalo se o průběžně financovaný systém, který zároveň umožňoval doplňkové důchodové pojištění a další dobrovolné formy pojištění a spoření. Hlavním principem systému byly povinné odvody zaměstnanců i zaměstnavatelů na důchodové pojištění v celkové výši 28% hrubé mzdy. Tento důchodový systém byl však z několika důvodů shledáván nespravedlivým a demotivujícím. Za všechny uvedme např. zákonem stavenou maximální výši dávky důchodového pojištění, jejíž výše byla s platností do konce roku 2003 stanovena na 9 219 Sk měsíčně; takové nastavení výpočtu přiznávaných důchodů, které příliš nezohledňovalo výši odvodu pojištěnce na důchodovém pojištění, úroveň vyplácených důchodů občanů se příliš nelišila; hodnocení pěti, z hlediska příjmů, nejvýhodnějších let z posledních deseti let před odchodem do důchodu pro výpočet důchodové dávky či absenci právní úpravy valorizace vyplácených důchodů, především s ohledem na její výši.

Reforma Slovenského důchodového systému byla rozdělena do tří etap. Zahájena byla v lednu roku 2004 první etapou, která spočívala ve změně původního průběžně financovaného systému vytvořením tzv. prvního pilíře. V rámci první etapy důchodové reformy byly zavedeny mnohé změny, např.:

- zrušení maximální výše dávky důchodového pojištění
- hodnocení doby pojištění všech odpracovaných let a skutečné výše příjmů pro výpočet důchodu
- možnost předčasného odchodu do důchodu
- postupné prodlužování věkové hranice odchodu do důchodu na 62 let pro muže i ženy
- každoroční automatická valorizace důchodů podle inflace a růstu mezd

Měsíční odvody na důchodové pojištění stanovené z vyměřovacího základu pojištěnce zahrnují odvody na starobní a invalidní důchody a odvody do rezervního fondu solidarity.

Nově stanovený výpočet výše důchodu je pak kombinací průměru všech osobních mzdových bodů, doby pojištění v Sociální pojišťovně a aktuální důchodové hodnoty. Jedinec, který je zároveň účasten v druhém pilíři má nárok na důchod z prvního pilíře krácen na úroveň jedné poloviny. Pro rok 2010 je aktuální důchodová hodnota (AHD) stanovena na 9,2246 EUR.²⁵

Druhá etapa důchodové reformy byla zahájena v lednu roku 2005. V návaznosti na první etapu zavádí zaměstnavatelské spoření na důchod, vedené na osobních důchodových účtech u důchodových správcovských společností. Tím se vytváří druhý pilíř důchodového systému. Pojištěncům je tak umožněno přerozdělování finančních prostředků v rámci systému. Od tohoto přerozdělení se očekává především lepší zhodnocení prostředků přesunutých do druhého pilíře než bude zahájeno jejich čerpání na výplatu důchodu. Důchodové správcovské společnosti jsou povinné zakládat a spravovat tři druhy fondů: růstový, vyvážený a konzervativní. Občan si sám volí u jaké společnosti si svůj

²⁵ <http://www.socpoist.sk/kalkulacka-na-informativny-vypocet-dochodku/1611s>, 28.2.2010

účet založí a jaký fond zvolí. Činnost správcovských společností reguluje stát. Výplata důchodů z toho pilíře má být zahájena v roce 2014.

Třetí, závěrečná etapa důchodové reformy pak přibližně od poloviny roku 2004 vytváří modernizací systému dobrovolného důchodového pojištění v doplňkových důchodových pojišťovnách třetí pilíř důchodového systému.

6.2 Německo

System důchodového zabezpečení v Německu je postaven na třech pilířích, kterými jsou: povinný systém průběžného financování (PAYG), fondový pilíř a dobrovolné penzijní plány. Přesto, že počáteční vize systému byla založena na fondovém schématu, majoritní podíl systému přísluší stále veřejnému důchodovému zabezpečení.

Povinný systém průběžného financování, který tvoří první pilíř systému důchodového zabezpečení, je spravován tripartitními orgány složených ze zástupců zaměstnanců, zaměstnavatelů a státu. Jedná se o systém dávkově definovaný, kde výsledná dávka důchodového pojištění je kombinací individuálních výdělků, důchodového faktoru a současné hodnoty důchodového bodu. Výše je odvislá od celkového počtu roků pojištění a výše příspěvků. V rámci reformních úprav došlo v letech 2000 a 2001 ke změně způsobu indexace důchodových dávek. Před mzdovou indexací byla dána přednost indexaci dle vývoje cen. Následně došlo od roku 2003 k navýšení příspěvkové sazby z 19,3% na 19,5%.

Druhý, fondový pilíř důchodového systému, tzv. I.B pilíř – doplňková důchodová schémata, byl zaveden na základě reformy v roce 2001. Jedná se o nepovinná schémata, která mají kompenzovat postupně se snižující provize z prvního průběžně financovaného pilíře. Schémata jsou daňově zvýhodněna, jejich spořicí efekt je rozdělen mezi pojištěnce a stát. Existují v několika formách, kterými jsou pravidelná penze, důchodový fond, příspěvky do

individuálních plánů nebo spořicí plány bank. Řada podniků má pak pro své zaměstnance podniková důchodová schémata (přímé platby, životní pojistky), která doplňují povinné schéma důchodového pojištění.

Dobrovolné penzijní plány jsou třetím pilířem důchodového zabezpečení. Představují klasické produkty financované v rámci různých finančních institucí. Rozšířeným modelem zabezpečení ve stáří je zde životní pojištění.

6.3 Rakousko

Také rakouský důchodový systém je postaven na třech pilířích, kterými jsou: státní povinné důchodové pojištění, zaměstnavatelská schémata a formy soukromého zabezpečení. I v tomto systému přísluší největší podíl státnímu zabezpečení. Pro svoji vysokou míru náhrady je rakouský důchodový systém považován za jeden z nejštědřejších systémů v Evropě. Druhý a třetí pilíř zde nejsou tak rozvinuté.

První pilíř systému důchodového zabezpečení je tvořen státním povinným důchodovým pojištěním a spravován samostatnými pojišťovacími subjekty. Původní podoba tohoto systému byla z důvodu existence různých schémat značně roztržštěná, v roce 2005 pak došlo k určitým změnám, které měly celý systém harmonizovat. Dochází např. k zavedení individuálních účtů pojištěnců jako v NDC systému. I nadále se však jedná o systém průběžně financovaný a dávkově definovaný. Stanovené odvody na důchodovém pojištění zahrnují vedle starobních, invalidních a pozůstalostních důchodů také odvody na vyrovnávací příspěvek. Výpočet výsledné dávky je stanoven tak, že za každý rok pojištění je uděleno dané penzijní procento vyměřovacího základu v němž jsou zohledněny i doby nepřispěvkové. V rámci reformních kroků v roce 2003 dochází k postupnému snižování původní výše penzijního procenta z 2% až na konečných 1,78%. Rakousko patří mezi země, kde vyměřený důchod podléhá zdanění.

Zaměstnanecká schémata jsou druhým, částečně povinným pilířem systému důchodového zabezpečení. Tato schémata nejsou prozatím příliš rozvinutá, dochází však k jejich postupnému posilování. Od roku 2003 byl v rámci reformních kroků nově zaveden tzv. new severance pay systém, kdy je zaměstnavatel povinen odvádět příspěvky za zaměstnance do zaměstnaneckého fondu. Dochází tak k doplnění dobrovolných typů zaměstnaneckého zabezpečení. I zde se setkáváme se schémata jak dávkově tak příspěvkově definovanými.

Různé formy soukromého zabezpečení jsou pak třetím pilířem důchodového systému. Tradičním a stále se rozšiřujícím modelem je i zde životní pojištění. Jedním z reformních kroků roku 2003 bylo zavedení daňově zvýhodněného penzijního systému Zukunftsverorge.

6.4 Komparace vybraných ukazatelů

Třípilířový systém lze považovat za obecnou strukturu důchodového systému, která je do jisté míry společná všem členským zemím EU. První pilíř se vyznačuje státem garantovanou penzí, průběžným způsobem financování, mezigenerační solidaritou a výraznou citlivostí z hlediska demografického vývoje, druhý pilíř je založen na aktivitě zaměstnavatelských subjektů a určité variabilitě (povinnosti či dobrovolnosti) pro zaměstnance i zaměstnavatele, třetí pilíř pak tvoří soukromá zabezpečení - penzijní připojištění a životní pojištění.

V důsledku historického vývoje zaujímá průběžně financované, dávkově definované veřejné důchodové pojištění ve všech sledovaných zemích hlavní postavení z hlediska jednotlivých pilířů systémů důchodového zabezpečení. Výrazný rozvoj různých zaměstnaneckých schémat je patrný zejména v Německu. V Rakousku mají tato schémata také své zastoupení, jejich význam z hlediska důchodového systému je však velmi malý. Na základě reformních kroků dochází na Slovensku k oslabování významu prvního pilíře, nicméně

existence tohoto typu schémat je v této zemi stále relativně novou záležitostí. Česká republika má v porovnání se sledovanými zeměmi nejméně diverzifikovaný systém důchodového zabezpečení, institut klasických zaměstnaneckých schémat zde zcela chybí. Nejružnější formy soukromého zabezpečení ve stáří jsou zastoupeny ve všech sledovaných zemích, nejvíce rozšířeny jsou pak v Německu.

Demografický vývoj a jeho výrazný vliv na průběžně financované důchodové systémy, nutí většinu států řešit otázku financování systémů důchodového zabezpečení. Slovensko využívá k úhradě případných deficitů základního systému tzv. fond solidarity. Dá se říci, že jedná o využití daňových příjmů, tak jak je tomu i v případě ostatních zemí, dále je ve snaze navýšit příjmovou a omezit výdajovou stránku systému přistupováno k určitým změnám v samotné struktuře systému. V Rakousku jsou stejně jako v Německu pro dorovnání případných deficitů využívány prostředky z vybraných daní, v Německu jsou přímo využívány i daně ekologické. Přesto, že v České republice je demografická situace v porovnání s ostatními zeměmi v podstatě obdobná, je stav účtu základního důchodového pojištění prozatím v přebytku, přičemž tato situace by měla být zachována i několik dalších let.

Všechny země se dále snaží o podporu dodatečných zdrojů příjmů ve stáří, které zvýhodňují daňovými úlevami nebo formou státních příspěvků.

Ukazatel míry náhrady lze vyjádřit jako poměr přiznané dávky důchodového pojištění a předchozích příjmů. Vypovídá o tom, jak jednotlivé systémy zachovávají určitou životní úroveň jedinců ve stáří a zabraňují chudobě.

Z hlediska úrovně příspěvkových sazeb se některé ze sledovaných zemí výrazně liší. Státy jako Německo či Rakousko přistoupilo v posledních letech k jejich navýšení, neboť se nechtějí vydat cestou výraznějšího snižování míry

náhrady. Samotné porovnání výší příspěvkových sazeb lze označit za poměrně složité, protože sazby v jednotlivých zemích nezahrnují výdaje na stejná rizika, která systém pokrývá. Jednotlivé systémy zároveň využívají i daňové příjmy, což ve skutečnosti činí odvodovou sazbu vyšší. Systém důchodového zabezpečení v České republice však příliš prostoru pro zvyšování příspěvkové sazby neposkytuje. Lze předpokládat, že by bylo dosaženo spíše efektu vyšších úniků z placení pojistného. Reformní kroky byly proto zaměřeny na výdajovou stránku systému.

Indexace penzí je úprava jejich výše s cílem zachytit změny v životních nákladech nebo v životní úrovni. Její způsob je pak stanoven zákonem. Dá se říci, že existují dva způsoby indexace, dle růstu cen a dle růstu mezd. Indexace na základě růstu cen slouží k zamezení znehodnocování přiznaných dávek důchodového zabezpečení, indexace na základě růstu mezd pak potírá relativní chudobu obyvatel ve stáří. Z hlediska ekonomie je vývoj mezd ve srovnání s vývojem cen obvykle rychlejší. Z toho důvodu může být indexace penzí dle mezd v porovnání s indexací na základě spotřebitelských cen pro samotný systém nákladnější.

Přístup k indexaci dávek důchodového pojištění se u jednotlivých států liší. Rakouský systém s vysokou mírou náhrady upřednostňuje indexaci dle vývoje cen, Slovensko prozatím volí cestu kompromisu mezi indexací na základě cen a mezd, do budoucna však předpokládá přechod pouze na indexaci dle cen, v Německu je pak vedle indexace na základě cen využíván stabilizační faktor, který zohledňuje i vývoj počtu plátců a příjemců penzí. Způsob indexace důchodů velmi výrazně ovlivňuje vývoj výdajové stránky důchodového systému. Pro zajištění finanční udržitelnosti systému lze za nejvhodnější považovat indexaci dle vývoje cen, ta by však vedla k poklesu míry náhrady individuálních

příjmů, což na druhé straně není efektem úplně žádoucím. Pro úplnost dodejme, že oba způsoby úpravy penzí je možné také kombinovat.

Z pohledu důchodových systémů, lze rozlišovat dva typy reforem. Jedná se o reformy parametrické nebo systémové. Parametrické reformy zachovávají strukturu platného systému důchodového zabezpečení, finanční rovnováhy se snaží docílit úpravami dílčích parametrů systému, a to jak na straně příjmové, tak i výdajové. V případě systémových reforem dochází k částečnému nebo úplnému nahrazení jednoho systému systémem druhým.

V rámci reformních opatření přistoupily sledované země jak ke změnám parametrickým tak ke změnám systémovým. Společným znakem však zůstává nejen snaha o diverzifikaci zdrojů zajišťující příjem ve stáří, ale s ohledem na nutnost reagovat na demografický vývoj, také snaha o delším setrvání osob na trhu práce. Dochází především ke zvyšování věkové hranice pro odchod do důchodu, využívána jsou i další opatření např. redukce za dřívější odchody do důchodu, možnosti souběhu důchodu a výdělečné činnosti, s následným navyšováním důchodové dávky a další. Cílem důchodové reformy na Slovensku je vedle zajištění bezpečného a finančně udržitelného důchodového systému také zabezpečit pracujícím občanům vyšší míru náhrady a přiznávaných důchodů.

Následující tabulka 6.1 uvádí přehled vybraných ukazatelů srovnávaných zemí. Grafy 6.1 a 6.2 pak zachycují úroveň hrubé a čisté míry náhrady individuálních příjmů jednotlivých států.²⁶ Hrubá míra náhrady je poměrem

²⁶Pro Českou republiku modelace za stavu systému v roce 2002; pro Slovensko modelace za předpokladu, že nový fondový pilíř byl platný již v roce 2002; pro Německo modelace pouze pro dávky z povinného systému, úpravy systému po roce 2002 nejsou zahrnuty; pro Rakousko modelace za stavu k roku 2002 pro všechny povinné systémy, úpravy systému po roce 2002 nejsou zahrnuty.

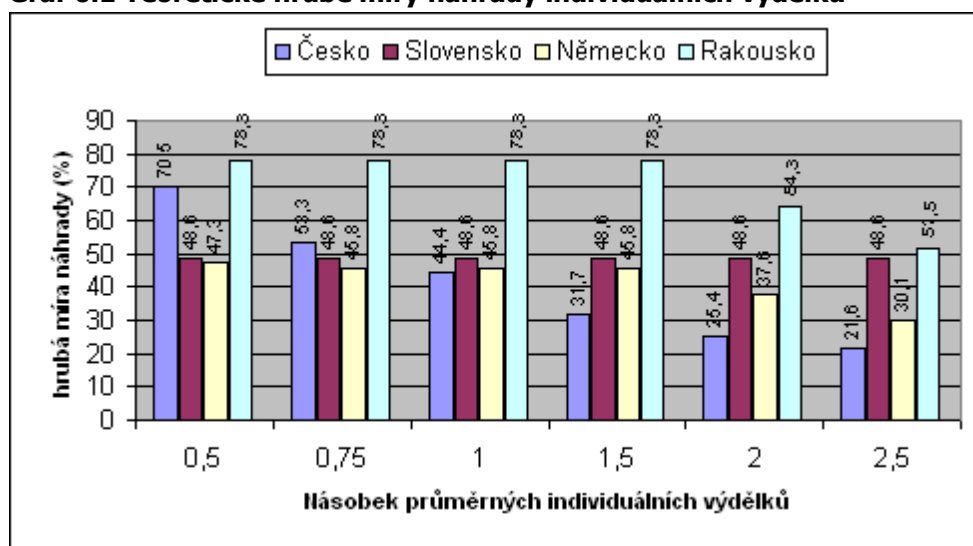
hrubé penze a hrubých příjmů, čistá míra náhrady pak čisté penze a čistých předchozích příjmů.

Tabulka 6.1 Srovnání vybraných ukazatelů jednotlivých zemí

	Počet pilířů	Výše příspěvkové sazby (%)	Daňové zvýhodnění	Indexace dávek důchodového pojištění	Reformní opatření
ČR	2	28,00	ANO	dle vývoje cen a 1/3 vývoje mezd	Parametrické změny
SR	3	24,75 - 28,75	ANO	dle 50% růstu mezd a 50% růstu cen	systémová změna
Německo	3	19,50	ANO	dle vývoje cen a za použití stabilizačního faktoru	parametrické změny spolu s částečnou systémovou změnou
Rakousko	3	22,80	ANO	dle vývoje indexu spotřebitelských cen	spíše parametrické změny

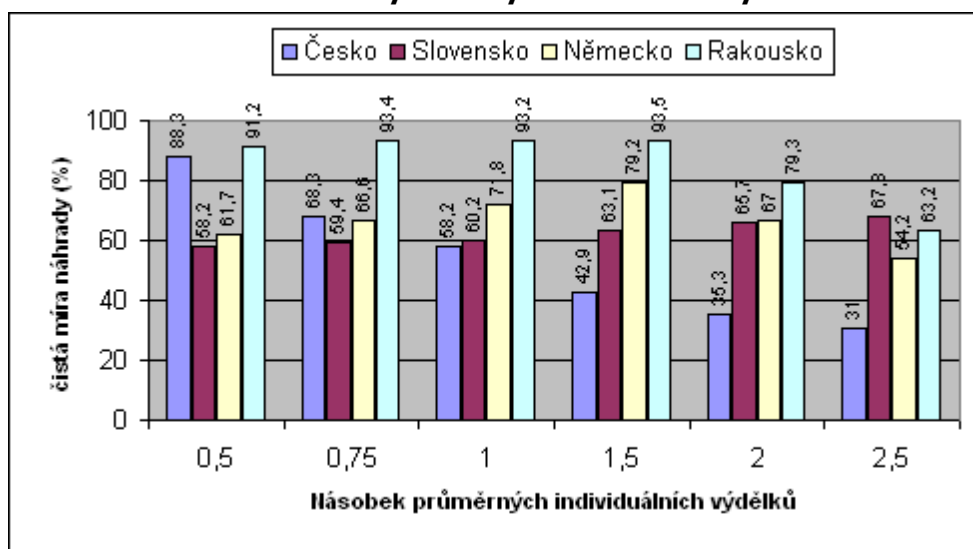
Zdroj: odborná literatura a zdroje uvedené v seznamu literatury

Graf 6.1 Teoretické hrubé míry náhrady individuálních výdělků

Zdroj: OECD, *Pension at a Glance: public policies across OECD countries, 2005*

Graf 6.2 Teoretické čisté míry náhrady individuálních výdělků

Zdroj: OECD, *Pension at a Glance: public policies across OECD countries, 2005*

Pro vysokou úroveň míry náhrady se Rakousko řadí k jedním z nejšetrnějších států. Pro úplnost ještě dodejme, že v Německu činí podíl dávek ze základního systému důchodového zabezpečení více jak tři čtvrtiny na příjmu domácností. Z toho vyplývá, že z hlediska středně příjmových skupin je skutečná míra náhrady ve skutečnosti o něco vyšší. Na Slovensku a v Rakousku, kde jsou doplňkové systémy vzhledem k základnímu systému důchodového zabezpečení prozatím méně rozvinuté, lze předpokládat míru náhrady u středně příjmových skupin bez výrazného navýšení. Přesto, že s ohledem na rozmanitost konstrukcí jednotlivých důchodových systémů není srovnání uvedených náhrad snadným úkolem, vyplývá z výše uvedených údajů, že především v České republice u obyvatel s vyššími příjmy nelze čistou míru náhrady systému považovat za adekvátní. Ve srovnání s ostatními státy je nesrovnatelně nižší. Výše míry náhrady a následná úroveň poskytovaných dávek velkou měrou ovlivňuje finanční udržitelnost důchodových systémů. S největší pravděpodobností lze očekávat, že ve všech zemích bude docházet k postupnému snižování míry náhrady ze systému státního důchodového

pojištění. Je ale nezbytné, aby snižování úrovně poskytovaných dávek z prvního pilíře důchodového systému mělo své hranice, a to zejména s ohledem na jedince, kteří do něho celý život přispívali nemalými odvody na pojistném. Přesto, že se očekává, že doplňkové systémy budou v budoucnu poskytovat vyšší míru náhrady než je tomu dnes, hlavní role bude i nadále náležet základnímu systému důchodového pojištění.

S ohledem na další parametrické prvky systémů jednotlivých zemí uvedme, že zákonný věk odchodu do starobního důchodu je v Německu i v Rakousku stanoven na hranici 65 let. Na Slovensku je prozatím stanoven na hranici 62 let, nicméně i zde se do budoucna uvažuje o navýšení této hranice na 65 let. V České republice došlo v rámci první etapy reformy k zavedení postupného navyšování hranice zákonného důchodového věku také na hranici 65 let pro muže a bezdětné ženy. Pro úplnost dodejme, že v Německu a Rakousku není při stanovení důchodového věku u žen zohledňován počet vychovaných dětí, obdobný přístup se v budoucnu plánuje i na Slovensku. Nicméně státy Rakousko a Slovensko mají prozatím pro ženy stanoven nižší důchodový věk, dochází však k jeho postupnému zvyšování tak, aby bylo dosaženo stejné věkové hranice jako u mužů.

Doba pojištění potřebná k získání nároku na dávku důchodového zabezpečení činí na Slovensku u penzí nárokovaných po 1.1. 2008 15 roků. U penzí nárokovaných v období 1.1.2004 až 31.12.2007 bylo potřeba pouze 10 roků pojištění. V Německu se potřebná doba pojištění pohybuje v rozmezí 5 až 35 let, a to podle typu zvolené penze. V Rakousku se pak doba pojištění nezbytná pro získání nároku na penzi pohybuje v rozmezí 40 až 45 let. V České republice byla nezbytná doba pojištění nastavena na hranici 25 let. V rámci prosazené první etapy reformy pak dochází k postupnému navyšování potřebné doby až na úroveň 35 let.

Zohledňování tzv. nepříspěvkových dob, za které není odváděno pojistné ze strany pojištěnce do základního systému, je v určité míře součástí všech systémů sledovaných zemí. Dá se říci, že v podstatě ve všech systémech se jedná o doby, které souvisejí zejména s nemocí pojištěnce či s rodinnou politikou, dále se pak jedná o dobu studia, invalidity nebo nezaměstnanosti. S ohledem na finanční udržitelnost důchodových systémů se začínají výrazně projevovat tendence k omezování těchto nepříspěvkových dob. Omezení lze dosáhnout legislativně naprostou eliminací některých z dob, případně vymezit rozsah jejich započitatelnosti. Český důchodový systém si v tomto ohledu nestojí nijak dramaticky ve srovnání se systémem německým, o poznání hůře však vychází v porovnání s Rakouskem a Slovenskem. Rozdíl je zejména v rozsahu zápočtu jednotlivých dob. Zatímco v rakouském systému se nepříspěvkové doby podílejí relativně nízkým rozsahem na celkové době pojištění, v českém systému tyto doby tvoří téměř 1/4 všech započítávaných dob pojištění. Přesto, že v rámci první etapy reformy došlo k jejich omezení, jde o oblast, kde má český důchodový systém ještě určité rezervy, které by stály za zvážení.

Mezipříjmová redistribuce systému důchodového zabezpečení je do značné míry problematikou, jenž závisí na politickém smýšlení v dané zemi. Lze říci, že základní systém důchodového pojištění je ve všech uvedených státech, ve srovnání s Českou republikou, založen na vyšší míře ekvivalence. Je to dáno především menší mírou omezování započítatelných příjmů pro výpočet důchodu a tzv. rozhodným obdobím, tedy dobou, za niž se zohledňují dosažené výdělky. Vliv má také rozsah hodnocených nepříspěvkových dob či stanovení stropů pro odvody do systému. Každá ze zemí má také nastavený určitý mechanismus pro zajištění nízkopříjmových skupin obyvatel a zároveň má stanoven různý rozsah jednotlivých pilířů v rámci svého důchodového systému. Je-li základní pilíř důchodového systému hlavním zdrojem zajištění příjmů ve stáří, je míra

mezipříjmové redistribuce jiná než v případě, kdy je tento pilíř v pozici určitého prostředku základního zabezpečení jedinců ve stáří.

Navzdory patrnému vlivu společných prvků, má každá z výše uvedených zemí svoji vlastní koncepci důchodového systému. Stejně tak jsou rozdílné reformní kroky, kterými se jednotlivé země ubírají pro zajištění finanční udržitelnosti svých důchodových systémů a přiměřené životní úrovně občanů ve stáří. Vzhledem k tomu, že každý ze systémů je svým způsobem jedinečný, lze jejich vzájemné srovnání považovat za velmi komplikované. Nicméně, i tato vzájemná komparace ukazuje, že důchodový systém v České republice má nemalé rezervy a možnosti z hlediska reformních opatření. Pro jejich prosazení je však nezbytné dosáhnout politického konsenzu.

7. NÁVRH ŘEŠENÍ A DISKUSE

Současný důchodový systém, založený na principu průběžného financování, kdy lidé v produktivním věku financují důchody seniorů a zároveň očekávají, že i jim ve stáří společnost nabídne to samé, není z dlouhodobého hlediska, zejména v důsledku demografického vývoje, finančně udržitelný. Základní potřeby dnešních seniorů systém stále ještě pokrývá. Nedojde-li však k výrazným reformním opatření, je více než pravděpodobné, že v příštích dekádách se tato situace výrazným způsobem změní. Nastane okamžik, kdy příjmová stránka systému bude nižší než výdaje potřebné na vyplácení dávek důchodového pojištění a stát tak na výplatu penzí nebude mít dostatek finančních prostředků. Přesto, že problematika stability důchodového systému není z hlediska vládních činitelů nijak snižována, jsou jakákoliv reformní opatření velmi nepopulárním krokem, se kterým žádná z politických stran nechce mít nic společného. Jedná se o specifický problém, kde se snaha o zavedení účinných opatření vedoucích k finanční stabilitě systému potýká s rozčarováním a negativním postojem prostých občanů. Také z toho důvodu byly v rámci prosazení první etapy důchodové reformy zachovány dosud získané nároky a s projevováním účinků parametrických změn je v rámci určité bezbolestnosti počítáno postupně. Není však toto přijímání drobných parametrických změn, které se nikoho výrazně nedotknou, pouhou iluzí o udržitelnosti současného důchodového systému?

Ačkoliv parametrické změny v rámci první etapy zahrnují krom jiného také postupné zvyšování věkové hranice pro odchod do důchodu a potřebné doby pojištění pro nárok na dávku důchodového zabezpečení, udržitelnost systému tyto úpravy nijak výrazně neřeší a jeho nestabilitu neodstraňují. Problémy jsou tak spíše odsouvány do budoucna a je tak vytvářen prostor pro

nalezení řešení a přípravu dalších reformních kroků. Také z tohoto důvodu začátkem roku 2010 ožívá tzv. expertní skupina opět v čele s Vladimírem Bezděkem, která má navázat na činnost původní Bezděkovy komise, která byla ukončena před pět lety. Jejím úkolem je příprava materiálů pro pokračování důchodové reformy, cílem pak najít směr, kterým se český důchodový systém bude v budoucnu ubírat. Pro udržení a zachování funkčního stavu systému průběžného financování budou muset vládní činitelé v důchodové reformě pokračovat. Přesto, že jakékoliv další reformní kroky nebudou příliš populární, není je možné příliš dlouho odkládat. Rozhodnout o dalším vývoji důchodového systému by se mělo, s ohledem na vývoj příslušných ukazatelů, nejpozději do deseti let. Otázkou zůstává, kde hledat rezervy důchodového systému z hlediska zavedení možných reformních opatření.

Český systém důchodového zabezpečení skýtá z hlediska parametrického i systémového přístupu k reformě nemalé možnosti.

V oblasti parametrických změn mohou být přijata další opatření posilující příjmovou i výdajovou stránku systému. Mezi opatření posilující výdajovou stránku systému lze řadit další zvyšování zákonem stanovené věkové hranice pro odchod do důchodu až na úroveň 67 let, tak jako je tomu např. na Islandu nebo v Norsku²⁷; zpřísnění podmínek pro možnost předčasného odchodu do starobního důchodu; zpřísnění nároků důchodů invalidních; snížení míry náhrady pro dávky poskytované z povinného základního důchodového pojištění či změna způsobu indexace penzí. Za zvážení by zde stálo např. zavedení stabilizačního faktoru využívaného v německém důchodovém systému, kde je v rámci indexace zohledněn vývoj počtu plátců a příjemců penzí. Také by mohlo dojít k dalšímu přehodnocení rozsahu hodnocení nepřispěvkových dob.

²⁷ Viz. příloha č.3 Tabulka důchodového věku zemí Evropské unie, zdroj Česká správa sociálního zabezpečení

V rámci první etapy reformy došlo k omezení zápočtu doby studia, obdobně je tomu i v ostatcích sledovaných státech. Za zvážení by dále stál rozsah hodnocení doby nemoci a doby nezaměstnanosti. V případě nemoci by mohla být hodnocena pouze dlouhodobější doba nemoci, krátkodobé nemoci by hodnoceny nebyly. Doby nezaměstnanosti by, obdobně jako na Slovensku, nebyly hodnoceny vůbec. Problémy dlouhodobě nezaměstnaných jedinců by pak byly řešeny v rámci jiných institutů sociální politiky, nikoliv v rámci důchodového systému. Z hlediska posílení příjmů je možné rozšíření okruhu pojištěnců; větší zapojení osob z cizí státní příslušnosti do systému; motivace osob samotně výdělečně činných k vyšším platbám na důchodovém zabezpečení; zavedení úhrad za náhradní (nepříspěvkové) doby pojištění či případné zvyšování odvodových sazeb. Zde by se vzhledem k vysoké odvodové sazbě na straně zaměstnavatele jednalo pravděpodobně o zvýšení sazby na straně zaměstnance. Bylo by však nezbytné nastavit takové výše odvodových sazeb, aby nebylo dosaženo nežádoucího efektu úniku placení pojistného. Dále je možné uvažovat také o nalezení nových daňových příjmů.

Systemový přístup k reformě nabízí ve srovnání s ostatními státy zcela jednoznačně přechod od dvoupilířového systému na systém třípilířový, který lze považovat za jakousi obecnou strukturu důchodového systému členských zemí EU. Český důchodový systém by tak měl být rozšířen o kapitalizační neboli spořivý pilíř, který by spolu se základním, průběžně financovaným pojištěním a soukromými formami spoření vytvářel třípilířový důchodový systém. Dále mohou být rozvíjeny další doplňkové zdroje financování.

S cílem zajistit svým občanům vyšší míru náhrady by mohla Česká republika zvolit obdobnou cestu, jakou se vydalo Slovensko, tedy možnost vyvázání se, resp. částečného vyvázání se do fondového pilíře. V kombinaci s průběžně financovaným systémem se jedná o systém, který je určitou obranou proti stárnutí. Především by se však touto kombinací podařilo více

rozložit možná rizika, neboť v některých nových členských zemích EU, kde byl tento systém v rámci reformy zaveden, je nyní nepřítomna systémová solidarita, a to jak mezigenerační tak mezipříjmová, také zaměstnavatelé v roli sociálních parterů absentují. Přesto, že s účinností od 1.1.1998 byl zvláštní účet důchodového pojištění transformován na zvláštní účet rezervy pro důchodovou reformu jako součást státních aktiv, otázkou dále zůstává, kdy bude pro tuto systémovou změnu vhodná doba, neboť systém lze považovat za poněkud nákladný z hlediska zavedení i provozu. Je také nezbytné, aby fondy na počátku disponovaly dostatečným množstvím finančních prostředků a byly tak schopny omezit možné riziko a zároveň přinášet vysoké zhodnocení vložených prostředků. Většina jejich investic by byla také limitovaná s ohledem na možnou státní garanci. Stejně tak není vhodná existence velkého počtu penzijních fondů a plánů. Existuje – li větší počet strategií, lidé se v nich přestávají orientovat, také velké množství fondů v rámci jedné země není schopno zaručit dostatečný přísun peněz všem, tzv. připojištěncům. Přednosti kapitálového neboli fondového financování lze spatřovat ve vyšší možnosti zhodnocení vložených prostředků, vyšší závislosti na příjmech připojištěných jedinců, dále v odolnosti vůči demografickému vývoji, v mezigenerační spravedlnosti, v možnosti mezinárodní diverzifikace či v kvalitě institucionálního prostředí (regulace, dohled apod.). Na druhé straně za nevýhody takového systému lze považovat citlivost na vývoj na finančních trzích, citlivost na dobu dožití, vysoké administrativní náklady a též kvalitu institucionálního prostředí. Reforma založená na fondovém systému může být problémem pro občany s nižšími příjmy a vzděláním, kteří nebudou schopni si dostatečně spořit. Z tohoto důvodu by bylo vhodné uzákonit spoření do druhého pilíře na základě dobrovolnosti. Zároveň by se musela nastavit taková opatření, která by zabraňovala tomu, aby možnosti vyvázání se z prvního pilíře využívali zejména jedinci s vyššími příjmy, čímž by docházelo výraznému oslabování příjmové

stránky prvního, základního pilíře. Neboť následně by pak muselo docházet k hledání dalších zdrojů příjmu systému, případně snižování míry náhrady.

Vytvoření instituce, která by spravovala, takovýto systém důchodového pojištění resp. sociálního pojištění, by mělo zvýšit transparentnost a pružnost hospodaření s prostředky sociálního pojištění a do určité míry naopak snížit závislost tohoto hospodaření na politickém rozhodnutí a umožnit tak lepší a pružnější kontakt se svými klienty. Vznik takové instituce by sebou nesl dvě základní změny v oblasti financování sociálního pojištění, a to definování potřebných úhrad za státního rozpočtu v závislosti na stanovených ukazatelích a také vytváření rezervních fondů. Dále by bylo nezbytné dořešit otázky zabývající se financováním, především dorovnávání případných deficitů a také otázky nákladů spojených se vznikem a činností takové instituce.

Třetí pilíř důchodového systému, který je v současné době využíván spíše jako výhodná forma spoření, a to zejména u občanů jenž mají blízko k odchodu do důchodu, by měl být také výrazně posilován. Zde je možné spatřovat dva limitující faktory, a to především neúčast mladší generace na této formě spoření pro zabezpečení ve stáří a dále nízkou úroveň zhodnocení plynoucí ze způsobu investování, který je příliš konzervativní. Motivací pro mladší generace by zde mohla být změna v poskytování státních příspěvků, tj. vyšší státní dotace a zároveň možnost větších daňových odpočtů. Z hlediska možnosti zvýšení míry výnosnosti bylo uvažováno o zrušení garance nezáporného meziročního výnosu z vložených prostředků, pak ovšem vyvstává otázka, zda by měl být tento institut bezpečnější či výnosnější. Mohly by být také rozšířeny možnosti pro zaměstnavatele jak svým zaměstnancům k takovému pojištění přispívat.

Lze říci, že v partnerství veřejného a soukromého sektoru tkví zásadní podmínky úspěchu reformy důchodového systému. S ohledem na vývoj situace je zřejmé, že individuální spoření bude zaujímat v budoucnu na důchodu stále

vyšší podíl. Jednotlivé země si musí samy stanovit, jakou měrou by se měl průběžný a fondový systém podílet na konečných penzích. Posílení role povinných i dobrovolných fondových systémů lze předpokládat. Vyloučit nelze ani větší zapojení zaměstnavatelů do penzijního systému.

Česká republika, je jednou z mála zemí, která je teprve na začátku svojí cesty plné změn a reformních kroků za vyváženým a z dlouhodobého hlediska finančně udržitelným systémem důchodového zabezpečení. Může se tak nechat inspirovat změnami, jenž byly součástí úspěšných reforem penzijních systémů jiných států, ale také se poučit z kroků, které se postupem času ukázaly být neúčinné a kterým je nezbytné se vyhnout. Vedle samotných reformních opatření nesmí být opomíjen význam určitých makroekonomických ukazatelů, jakými jsou nejen relativně snadno předpověditelné stárnutí populace, ale také inflace, produktivita práce, zaměstnanost či rychlost růstu ekonomik.

8. ZÁVĚR

Proměnlivost lidské společnosti v čase je neoddiskutovatelným faktem. V minulých dobách byli lidé ve stáří zabezpečeni rodinou, zejména vlastními potomky a byli tak motivováni nejen k tomu mít dostatečný počet dětí, ale i potřebné rezervy. Teprve v případě, kdy se o sebe člověk nebyl schopen postarat sám a stejně tak to nebylo možné ani ze strany jeho rodiny, byla řada na obci či státu. V okamžiku, kdy byl státem vytvořen důchodový systém vycházející z vyplácení státní penze, která má pokrývat alespoň základní životní potřeby penzistů, však původní motivace na vytváření rezerv vzaly za své a vžila se představa, že nyní by se měl a musí postarat pouze stát.

Průběžně financovaný systém PAYG, který tvoří základní pilíř důchodového systému České republiky, vychází ze státních zásahů do ekonomiky a také z předpokladu, že stát bude i v budoucnu vybírat dostatečně vysoké pojistné na sociální zabezpečení, aby byl schopen finančně zabezpečit důchody současné produktivní generace. Určitou nespravedlnost tohoto systému lze spatřovat v tom, že každá generace nedostane vyplaceno na důchodech to, co si sama naspořila, na druhé straně výhodou je účinnější ochrana proti inflaci, určitá sociální jistota, mezigenerační solidarita a beze sporu rychlost, s jakou mohou být důchody vypláceny. S ohledem na výraznou nepružnost systému, který tak nevytváří žádné úspory pro vyplácení budoucích penzí, je však možné o všech těchto výhodách hovořit jen za předpokladu příznivého ekonomického a demografického vývoje. Nejen současný ekonomický vývoj, ale především celosvětový trend prodlužování střední délky života, neustálý růst podílu osob starších šedesáti let na celkové populaci a klesající podíl ekonomicky aktivních lidí činí tak systém z dlouhodobého hlediska nestabilní, finančně neudržitelný a volající po reformě.

Přípravou reformy důchodového systému, která by zajišťovala z dlouhodobějšího hlediska jeho stabilitu a finanční udržitelnost se Česká republika zabývá již několik let. Již v roce 2005 vznikl dokument tzv. Bezděkovy skupiny, který hodnotil návrhy tehdejších parlamentních politických stran a měl pomoci při hledání optimálního řešení. Navrhovanými variantami byly: rovný důchod za ODS, systém NDC za ČSSD, parametrické úpravy současného důchodového systému za KSČM, částečné dobrovolné vyvázání (opt-out) za KDU-ČSL a varianta kombinovaného systému US – DEU. Další variantou, která podporovala kombinovaný zásluhový důchodový systém se pak stal návrh Strany zelených, která se po volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v červnu 2006 stala na úkor US-DEU, novou parlamentní stranou. Některé z návrhů počítaly se zavedením systémových změn v podobě druhého, fondového pilíře, jiné podporovaly parametrické změny současného důchodového systému. Dá se říci, že téměř všechny z navrhovaných variant měly vést, s ohledem na současný stav, ke snížení výdajů důchodového systému. Posilování příjmové strany systému naopak ve svém reformním návrhu podporovala pouze KSČM. Zároveň dochází k postupnému poklesu celkového náhradového poměru, přičemž nejvýraznější pokles zaznamenává varianta rovného důchodu ODS. S navyšováním zákonné věkové hranice pro odchod do důchodu bylo počítáno ve všech variantách, míra navýšení byla však rozdílná. Vzhledem k tomu, že jednotlivé představy politických stran o způsobu reformy českého důchodového systému byly odlišné, nepodařilo se dosáhnout potřebného politického konsenzu.

Teprve po několika dalších letech se s účinností od 1.1.2010 podařilo prosadit první etapu důchodové reformy, která je součástí tří etapové důchodové reformy vzešlé z koaliční dohody stran ODS, KDU-ČSL a SZ, jenž vznikla na základě výsledů voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v červnu 2006. Hlavním úkolem této etapy je zejména, v důsledku

určitých parametrických změn v současném důchodovém systému, zajistit jeho dlouhodobou finanční udržitelnost a vytvořit prostor pro budoucí úpravy. Parametrické změny systému, zejména pak postupného zvyšování důchodového věku a prodlužování potřebné doby pojištění pro nárok u starobních důchodů, větší flexibilita při odchodu z práce do důchodu, redukce hodnocení NDP pro výpočet důchodu a další, jsou zaměřeny především na jeho výdajovou stránku. Posílení příjmové stránky systému tato reforma neřeší. Účinky zavedených opatření z hlediska systému je však možné očekávat postupně, neboť současné nároky pojištěnců zůstaly zachovány a schválená dílčí omezení tak ovlivní až nároky vzniklé v budoucnu. Důchodovou reformu je však třeba realizovat v takovém rozsahu, aby nedošlo k ohrožení výplaty důchodů budoucích seniorů a systém byl schopen pro jedince, kteří do něj po zákonem definovanou dobu přispívali, zajistit důchody alespoň na úrovni zajišťující základní životní potřeby.

Zajištění finanční stability a udržitelnosti důchodového systému není problém, který řeší pouze Česká republika, ale zabývají se jím mnohé další země na celém světě. Jednotlivé země se snaží s využitím parametrických i systémových změn své systémy nejen z dlouhodobého hlediska ufinancovat a zajistit občanům ve stáří určitý standard, ale také motivovat občany k soukromému zajištění ve stáří. Každý stát tak postupuje podle svých možností vycházejících z jedinečnosti podmínek každého z nich.

Česká republika se stále řadí mezi země, které na výrazné reformní kroky v oblasti důchodového zabezpečení ještě čekají. Inspirovat se tak může z reformních opatření jiných států, které reformu svých systémů úspěšně zahájili nebo již dokončili. Možnosti z hlediska reformních opatření, která by český důchodový systém dále stabilizovala a zajistila jeho finanční udržitelnost lze sledovat i nadále v oblasti parametrických změn, kde by z hlediska prvního, základního pilíře měla být přijata další opatření posilující příjmovou i výdajovou stránku systému, a to i přesto, že tato rozhodnutí mohou vyvolat vlnu nevole

zejména ze strany občanů. Z hlediska těchto změn by se Česká republika mohla dále inspirovat parametry důchodových systémů ostatních zemí např. způsobem indexace penzí v Německu zahrnující také stabilizační faktor, který zohledňuje též vývoj počtu plátců a příjemců penzí, dále by mohl být přehodnocen rozsah zápočtu nepřispěvkových dob. Zde je možné inspirovat se zejména Rakouskem, jehož rozsah hodnocení těchto dob je velmi nízký. V každém ohledu by však dále neměly být odkládány reformní kroky související s oblastí změn systémových. Ve srovnání s ostatními zeměmi je Česká republika jediným státem, jehož důchodový systém je postaven na dvou pilířích. Český důchodový systém tak evidentně postrádá kapitalizační neboli spořivý pilíř, který by vedle základního, průběžně financovaného pojištění a soukromých forem spoření dotvářel třetí pilíř důchodového systému. Také by měly být rozvíjeny další doplňkové zdroje financování. S ohledem na charakter druhého pilíře by se český důchodový systém mohl inspirovat fondovým typem systému na Slovensku případně v Německu. Zejména slovenský důchodový systém s možností vyvázání se by byl českému důchodovému systému nejbližší. Ten by zároveň v kombinaci s průběžně financovaným systémem vytvářel systém s určitou obranou proti stárnutí a zároveň by rozložil možná rizika. Druhý pilíř v podobě zaměstnavatelských schémat obdobný tomu jaké nabízí rakouský důchodový systém, byla již snaha před časem v České republice prosadit, leč bez úspěšně. Institut klasických zaměstnavatelských schémat by mohl být při svém prosazení určitým vhodným prostředkem k zajištění dostatečných příjmů ve stáří, neboť lze očekávat, že váha základního systému bude oslabovat, nicméně pokud by se jednalo o systém povinný, nabízelo by se zvyšování odvodové sazby na straně samotného zaměstnance, neboť při současné relativně vysoké odvodové sazbě zaměstnavatele by tato varianta nebyla říkáš reálná. Pokud by se jednalo o systém dobrovolný bylo by dobré jej podstatně daňově zvýhodnit. Vzhledem k tomu, že s daňovým zvýhodněním i navyšováním odvodové sazby

je případně počítáno také u jiných reformních opatření, bylo vhodnější přistoupit právě k fondovému systému. Mezi přednosti těchto kapitálových neboli fondových systémů je možné řadit vyšší možnost zhodnocení vložených prostředků, vyšší závislosti na příjmech připojištěných jedinců, odolnost vůči demografickému vývoji či mezigenerační spravedlnosti. Negativa lze pak spatřovat v citlivosti na vývoj na finančních trzích, v citlivosti na dobu dožití či ve vysokých administrativních nákladech. Také vytvoření instituce, jež by spravovala, takovýto systém důchodového pojištění by nebylo jednoduchým úkolem, nezbytné by bylo řešit otázky zabývající se financováním, především dorovnávání případných deficitů a také otázky nákladů spojených se vznikem a činností takové instituce.

Třetí pilíř důchodového systému, by měl být také výrazně posilován. Motivace pro mladé generace, které v současné době příliš nespoří lze hledat v poskytování vyšší státní dotace či v možnosti větších daňových odpočtů. Také by mohlo dojít k rozšíření možností zaměstnavatelů jak by mohli k takovému pojištění svým zaměstnancům přispívat.

Jakkoliv se zdají jednotlivé reformní kroky nesnadné, není čas na to, je nepřilíš odkládat a podporovat tak reálnou hrozbu, že na výplatu penzí dnešní střední generace stát nebude mít potřebné finance.

Vzhledem k působení vzájemných protichůdných vlivů v rámci důchodového systému, kdy je možné výhody pro určitou část populace získat pouze na úkor jiné, lze říci že ideální reforma neexistuje, stejně tak ideální důchodový systém. Rozhodnutí o důchodové reformě a budoucí podobě důchodového systému tak musí mít výhradně politický charakter. Nové nastavení systému by však mělo pro svoji vysokou míru setrvačnosti zohledňovat očekávaný ekonomický a demografický vývoj a zároveň disponovat dostatečnou mírou flexibility, aby byl systém schopný reagovat na případné

změny ve vývoji. Zároveň je třeba nezapomínat na skutečnost, že systém by měl garantovat svým pojištěncům příjem nad hranicí chudoby, aby nedocházelo k jejich propadu do jiných sociálních systémů a následnému přesunu problému do ostatních okruhů veřejných financí. Tím pak dochází k nežádoucímu prohlubování deficitu mimo rámec důchodového systému. Důchodový systém není systémem izolovaným a je nezbytné jej tedy posuzovat v kontextu celého státu.

Každý zásah do systému sebou beze sporu přináší své kladné i stinné stránky a může se zdát jednotlivým skupinám obyvatel více či méně kontroverzní. Změny v nastavení systému důchodového zabezpečení České republiky jsou však s ohledem na jeho současný stav nezbytné neřku-li žádoucí. Bez ohledu na konce neberoucí varování odborníků i analýzy poukazující na neudržitelnost stávajícího systému bude, při neexistenci vůle vládních představitelů na společnou reformu, důchodový systém v České republice směřovat dále ke svému kolapsu.

9. SEZNAM LITERATURY

Seznam literatury literární rešerše

- [1] POTŮČEK, Martin za kol. aut. *Sociální politika v Čechách a na Slovensku po roce 1989*. Vydání první. Praha: Karolinum, 1998. 329 stran. ISBN 80-7184-622-8
- [2] SCHNEIDER, Ondřej. *Státní penzijní systémy-časovaná bomba?*. Vydání první. Praha: Aleko s.r.o., 1995. 48 stran. ISBN 80-85341-51-4
- [3] Sborník 35: *Důchodová reforma v České republice, ve Švýcarsku a ve Francii*. Praha. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2007. 79 stran. ISBN 80-85889-92-7
- [4] KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. Vydání první. Praha: C.H.Beck, 2007. 176 stran. ISBN 978-80-7179-620-6
- [5] NEČAS, Petr. *Pokračování důchodové reformy*. Národní pojištění 1/2007. Ročník 38. ČSSZ. 2007. 48 stran. ISSN 0323-2395
- [6] <http://www.mpsv.cz/>, 12.11.2007 (*Obecná informace k zákonu o důchodovém pojištění*, MPSV, Praha, 2006)
- [7] <http://www.cssz.cz/cz/evropska-unie/>, 14.12.2009
- [8] <http://www.cssz.cz/cz/mezinarodni-smlouvy/>, 16.12.2009
- [9] <http://www.mpsv.cz/>, 3.2.2008 (*Z důchodovou reformou nelze otálet!*, MPSV, Praha, 2008)
- [10] RYS, Vladimír. *Česká sociální reforma*. Vydání první. Praha: Karolinum, 2003. 170 stran. ISBN 80-246-0588-0
- [11] ŠTĚPÁNEK, Martin. *Zamyšlení nad mezinárodní komparací důchodových systémů*. Národní pojištění 10/2008. Ročník 39. ČSSZ. 2008. 48 stran. ISSN 0323-2395
- [12] <http://journal.fsv.cuni.cz/> 22.12.2009 (SCHNEIDER, Ondřej. *Důchodové systémy v Evropě a rozšíření Evropské unie*, Praha, 2002)

Seznam literatury

- [1] HEREJKOVÁ, Pavla: *Bakalářská práce Sociální pojištění a důchodová reforma v ČR*, Praha. Česká zemědělská univerzita, 2008. 48 stran.
- [2] KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. Vydání první. Praha: C.H.Beck, 2007. 176 stran. ISBN 978-80-7179-620-6
- [3] Národní pojištění 1/2007. Ročník 38. ČSSZ. 2007. 48 stran. ISSN 0323-2395

- [4] Národní pojištění 10/2008.Ročník 39.ČSSZ. 2008.48stran.ISSN 0323-2395
- [5] Národní pojištění 10/2009.Ročník 40. ČSSZ. 2009.48stran.ISSN 0323-2395
- [6] OECD: *Pensions at a Glance: public policies across OECD countries*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2005, 202stran. ISBN 9264018719
- [7] POTŮČEK, Martin za kol. aut.*Sociální politika v Čechách a na Slovensku po roce 1989*.Vydání první.Praha:Karolinum, 1998.329stran.ISBN 80-7184-622-8
- [8] Renten in der Tschechischen Republik und Bundesrepublik Deutschland.Vydání první. Praha: Česká správa sociálního zabezpečení, 2009.32stran.ISBN 978-80-87039-14-4
- [9] RYS, Vladimír.*Česká sociální reforma*.Vydání první.Praha:Karolinum, 2003. 170stran.ISBN 80-246-0588-0
- [10] Sborník 35:*Důchodová reforma v České republice, ve Švýcarsku a ve Francii*. Praha. Univerzita Karlova,Právnická fakulta,2007.79stran.ISBN 80-85889-92-7
- [11] SCHNEIDER, Ondřej.*Státní penzijní systémy-časovaná bomba?*. Vydání první. Praha:Aleko s.r.o., 1995.48stran.ISBN 80-85341-51-4
- [12] Sociální zabezpečení 2010. Vydání první. Praha: Česká správa sociálního zabezpečení, 2010. 40stran.ISBN 978-80-87039-19-9
- [13] ÚZ - Úplné znění.*Sociální pojištění*.číslo:688. Ostrava:Sagit a.s., 2008. 352stran.ISBN 978-80-7208-708-2
- [14] ÚZ - Úplné znění.*Sociální pojištění*.číslo:775. Ostrava:Sagit a.s., 2010. 368stran.ISBN 978-80-7208-791-4

Internetové odkazy

- [1] <http://ec.europa.eu/>
- [2] <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
- [3] <http://journal.fsv.cuni.cz/>
- [4] <http://volby.zeleni.cz/>
- [5] <http://www.bmas.de/>
- [6] <http://www.bmsk.gv.at/>
- [7] <http://www.cssd.cz/>
- [8] <http://www.czso.cz/>

[9] <http://www.cssz.cz/>

[10] <http://www.cssz.cz/cz/casopis-narodni-pojisteni/archiv-vydanych-cisel/clanky/casopis-narodni-pojisteni-c-4-2004-clanek-1.htm> (BELICKÁ, Katarína. *Důchodová reforma na Slovensku*, Praha, 2004)

[11] <http://www.deutsche-rentenversicherung-bund.de/>

[12] <http://www.employment.gov.sk/>

[13] <http://www.finance.cz/>

[14] <http://www.ipravnik.cz/>

[15] <http://www.kdu-csl.cz/>

[16] <http://www.kscm.cz/>

[17] <http://www.mpsv.cz/>

[18] <http://www.mpsv.cz/cs/3/> Národní strategická zpráva o přiměřených a udržitelných důchodech, MPSV, Praha, červen 2005

[19] <http://www.mpsv.cz/cs/2241/> Výsledky variant 3.kolo, Výkonný tým, Praha, 2005

[20] <http://www.mpsv.cz/cs/5107/> Důvodová zpráva, MPSV, Praha

[21] <http://www.ods.cz/>

[22] <http://www.penize.cz/>

[23] <http://www.reformaduchodu.cz/> Závěrečná zpráva (Výkonný tým), Praha, 2006

[24] <http://www.socpoist.sk/>

[25] <http://www.sozialversicherung.at/>

[26] <http://www.us-deu.cz/>

10. PŘÍLOHY

Příloha č.1 – Tabulka důchodového věku platná od roku 2010

Příloha č.2 – Výpočet důchodu podle § 29 odst.1 zák.č.155/1995 Sb., v roce 2010

Příloha č.3 – Tabulka důchodového věku zemí Evropské unie

Příloha č.1 - Tabulka důchodového věku platná od roku 2010

Rok narození	Muži	Ženy					
		bezdětná	1 dítě	2 děti	3 děti	4 děti	5 a více dětí
1936	60 + 2	57	56	55	54	54	53
1937	60 + 4	57	56	55	54	54	53
1938	60 + 6	57	56	55	54	54	53
1939	60 + 8	57 + 4	56	55	54	54	53
1940	60 + 10	57 + 8	56 + 4	55	54	54	53
1941	61	58	56 + 8	55 + 4	54	54	53
1942	61 + 2	58 + 4	57	55 + 8	54 + 4	54 + 4	53
1943	61 + 4	58 + 8	57 + 4	56	54 + 8	54 + 8	53 + 4
1944	61 + 6	59	57 + 8	56 + 4	55	55	53 + 8
1945	61 + 8	59 + 4	58	56 + 8	55 + 4	55 + 4	54
1946	61 + 10	59 + 8	58 + 4	57	55 + 8	55 + 8	54 + 4
1947	62	60	58 + 8	57 + 4	56	56	54 + 8
1948	62 + 2	60 + 4	59	57 + 8	56 + 4	56 + 4	55
1949	62 + 4	60 + 8	59 + 4	58	56 + 8	56 + 8	55 + 4
1950	62 + 6	61	59 + 8	58 + 4	57	57	55 + 8
1951	62 + 8	61 + 4	60	58 + 8	57 + 4	57 + 4	56
1952	62 + 10	61 + 8	60 + 4	59	57 + 8	57 + 8	56 + 4
1953	63	62	60 + 8	59 + 4	58	58	56 + 8
1954	63 + 2	62 + 4	61	59 + 8	58 + 4	58 + 4	57
1955	63 + 4	62 + 8	61 + 4	60	58 + 8	58 + 8	57 + 4
1956	63 + 6	63	61 + 8	60 + 4	59	59	57 + 8
1957	63 + 8	63 + 4	62	60 + 8	59 + 4	59 + 4	58
1958	63 + 10	63 + 8	62 + 4	61	59 + 8	59 + 8	58 + 4
1959	64	64	62 + 8	61 + 4	60	60	58 + 8
1960	64 + 2	64 + 2	63	61 + 8	60 + 4	60 + 4	59
1961	64 + 4	64 + 4	63 + 4	62	60 + 8	60 + 8	59 + 4
1962	64 + 6	64 + 6	63 + 8	62 + 4	61	61	59 + 8
1963	64 + 8	64 + 8	64	62 + 8	61 + 4	61 + 4	60
1964	64 + 10	64 + 10	64 + 4	63	61 + 8	61 + 8	60 + 4
1965	65	65	64 + 8	63 + 4	62	62	60 + 8
1966	65	65	65	63 + 8	62 + 4	62	61
1967	65	65	65	64	62 + 8	62	61 + 4
1968	65	65	65	64	63	62	61 + 8

Zdroj: Česká správa sociálního zabezpečení

Příloha č.2 - Výpočet důchodu podle § 29 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., v roce 2010

Rok	Příjem z výdělečné činnosti	Vyloučené doby	Koeficient	Přepočtený příjem z výdělečné činnosti	Rok	Příjem z výdělečné činnosti	Vyloučené doby	Koeficient	Přepočtený příjem z výdělečné činnosti
1986			7,9988		1998			2,0276	
1987			7,8349		1999			1,8734	
1988			7,6602		2000			1,7575	
1989			7,4790		2001			1,6194	
1990			7,2150		2002			1,5090	
1991			6,2522		2003			1,4138	
1992			5,1052		2004			1,3258	
1993			4,0757		2005			1,2605	
1994			3,4380		2006			1,1825	
1995			2,9012		2007			1,1013	
1996			2,4502		2008			1,0184	
1997			2,2166		2009			1,0000	
celkem					celkem				

Výpočet důchodu:

1) výpočet VPZ (výpočtového základu)

úhrn přepoč. příjmu 1986 až 2009 x 30,4167
x 30,4167

OVZ (osobní vyměřovací základ) → VPZ*)

→

součet dnů za 24 let – vyloučené doby
8.766 – (VD)

2) výpočet procentní výměry důchodu

procentní výměra důchodu se stanoví z výpočtového základu, přičemž za každý rok pojištění získaný do dne vzniku nároku na důchod náleží 1,5 %. Za každých 90 kalendářních dnů odpracovaných bez pobírání důchodu po vzniku nároku náleží 1,5 %

Počet roků do nároku
(x 1,5 % za každý rok)

po nároku
(x 1 % za 90 dnů do 30.6.01)
(x 1,5% za 90 dnů od 1.7.01)

celkem % z VPZ

roků %

dnů %

K procentní výměře důchodu náleží základní výměra
Starobní důchod činí celkem

2.170

***) Vysvětlivky**

do 10.500,- Kč

nad 10.500,- Kč (do 27.000,- Kč)

nad 27.000,- Kč

zápočet plně

30 %

10 %

Celkem

10.500

Zdroj: Česká správa sociálního zabezpečení

**Příloha č.3 - Tabulka důchodového věku zemí
Evropské unie**

ZEMĚ	NORMÁLNÍ		MINIMÁLNÍ	
	MUŽI	ŽENY	MUŽI	ŽENY
Belgie	65	61-65	60	60
Bulharsko	60	63		
Dánsko	65-67	62-67	55	55
Estonsko	63	60-63	60	57-60
Finsko	65	65	60	60
Francie	60	60		
Island	67	67		
Irsko	65	65		
Itálie	65	60		
Kypr	65	65	63	63
Lichtenštejnsko	65	62	60	60
Maďarsko	62	62	59	59
Malta	61-65	60		
Litva	62,5	60		
Lotyšsko	62	62	60	60
Lucembursko	65	65	57-60	57-60
Německo	65	65	60-63	60-63
Nizozemsko	65	65		
Norsko	67	67	62	62
Polsko	65	60		55
Portugalsko	65	65	55	55
Rakousko	65	60	60	55
Rumunsko	65	60		
Řecko	65	60	60	55
Slovensko	62	62	60	60
Slovinsko	64-65	55-61		
Španělsko	65	65	60	60
Švédsko	65	65	61	61
Švýcarsko	65	64		
Velká Británie	65	60		

Zdroj: Česká správa sociálního zabezpečení